

DE INITIATIEVEN OP PERSGEBIED VAN
DE WESTVLAAMSE BISSCHOPPEN (1834-1852)

door

Dr. Romain VAN EENOO

Werkleider aan de Rijksuniversiteit te Gent.

De aanzienlijke betekenis van de pers was, ook na de revolutie van 1830, niet beëindigd. De verschillende redactie-bureaus, tijdelijk omgevormd tot hoofdkwartieren of inlichtingsdiensten, hervatten na de troebelen geleidelijk hun specifieke taak. Zowel kwalitatief als kwantitatief overspeelde de liberale pers haar klerikale partner in de unie. De nationale en regionale liberale bladen drongen door tot in de verste uithoeken van het land.

Deze ontwikkeling liet het Belgisch episcopaat niet onberoerd. Het fenomeen was nieuw en de traditie kon geen pasklare recepten aan de hand doen. Elke bisschop diende, nu eens na overleg met collega's dan weer naar eigen inzichten, een persoonlijke strategie en taktiek op punt te stellen.

Hoofdbedoeling van deze bijdrage blijve dus een licht te werpen op de opvattingen en de houdingen van twee niet onbelangrijke medespelers, Mgr. Boussemont en Mgr. Malou.

Deze analyse van een concreet geval, het bisdom Brugge, sluit onmiddellijk aan op en werd aangepast aan de studies van de heer A. Cordewiner en Meijuffer E. Witte, die hierboven werden afgedrukt (1).

*
* *

1. Situatieschets.

De provincie West-Vlaanderen werd door de bulle *Romanae Ecclesiae* van 27 mei 1834 een autonoom diocees en aldus losge-

(1) A. CORDEWIENER, *Attitudes des catholiques et de l'Episcopat devant les problèmes posés par l'organisation de leur presse à Bruxelles (1831-1843)*.
E. WITTE, *Het project tot omkoping van de Brusselse krant, L'Emancipation, door het Belgische episcopaat in 1838*.

maakt van het bisdom Gent, waaronder het tot dan toe ressorteerde (1).

Op 23 juni 1834 werd Franciscus-Renatus Boussem tot eerste bisschop gewijd (2). Hij kende zeer goed de hem toevertrouwde kudde. Hij wist dat er ten tijde van de Franse en de Nederlandse bezetting onder de gelovigen en de clerus van zijn bisdom onenigheid was gerezen aangaande de positie van de kerk in het maatschappelijk bestel. De betwistingen rond de leer van Lamennais hadden de standpunten nog aangescherpt. Sommige - de liberaal-katholieken - achtten een binding tussen kerk en staat overbodig. Zij ageerden tevens tegen een te sterke uitvoerende macht. De conservatieven, ook ultramontanen genoemd omdat zij de encycliek *Mirari Vos* in hun banner hadden geschreven, wensten eerder het tegendeel. Boussem stamde uit de kring van Gentse ultramontanen, die dus na 1830 terughoudend stonden tegenover de "moderne vrijheden". Met hart en ziel verkleefd aan de vroegere bisschop van Gent, de vechtjas Mgr. de Broglie, had hij het hoofd durven bieden aan Napoleon. De weerstand tegen Willem I bracht hem in de gevangenis (3).

Hij ging door voor een uiterst beminnelijk en heilig man. Bij zijn afsterven rouwden ook zijn tegenstrevers en prezen een leven vol ont-hechting en persoonlijke opoffering. Het ontging de buitenwereld dat hij vanuit de afzondering van zijn armoedig uitgerust paleis met zachte doch niet minder besliste hand, een zeer persoonlijke rol in het politiek leven had vervuld.

Reeds van bij de aanvang van zijn ambtsperiode, liet hij niet de minste twijfel bestaan over de richting die hij zou volgen. Afwijkend van de houding van zijn collega's en tot hun grote ergernis, publiceerde hij wel de tekst van de encycliek *Singulari Nos* van juni 1834

(1) M.E.(ENGLISH), *Wederoprichting van het bisdom Brugge*, in : *Collationes Brugenses*, XXXIV, 1944, pp. 274-293.

(2) F.R. Boussem (Veurne, 1774 - Brugge, 1 oktober 1848). Leraar van het bisschoppelijke St.-Barbaracollege. Secretaris, achtereenvolgens van Fallot de Beaumont (1802-1807), van de Broglie (1807-1821), van de *vicarii capitulares*, van Van de Velde (1829-1838). *Administrator* voor West-Vlaanderen in 1832, hulpbisschop in 1833. Uitvoeriger gegevens bij : E. REMBRY, *Les remaniements de la hiérarchie épiscopale et les sacres épiscopaux en Belgique au XIXe siècle*, in : *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, LII, 1902, p. 312 *et sqq.*; A.C. DE SCHREVEL, A. HODUM, P. ALLOSSERY, *Le diocèse de Bruges*, Courtrai (1930), pp. 6-14. B. JANSSENS de BISTHOVEN, *Het bestuur van Mgr. Boussem (21 januari 1833-1 oktober 1848)*, in : *Collationes Brugenses*, XLIV, 1948, pp. 298-302.

(3) H. HAAG, *Les origines du catholicisme libéral en Belgique (1789-1839)*, Louvain 1950, pp. 214-217; *Journal Historique et Littéraire*, I, 1834, p. 277 *et sqq.*

en voegde er nog een verklarende nota aan toe. Er werd gezegd dat hij zich hierbij sterk onder druk had laten zetten van zijn omgeving (1). Het lijkt vrij onwaarschijnlijk dat zijn twee vicarissen-generaal een hand in het spel hadden. De konservatieve Corselis was een onderdanig en gewetensvol beheerder doch hield zich weinig in met politieke en filosofische geschillen (2). Pollin daarentegen, oud-lid van het Nationaal Congres, droeg Lamennais vroeger een zekere sympathie toe, zonder werkelijk goed te weten waarom (3). Uit de reacties van de aanhangers van Lamennais kon afgeleid worden dat vooral Delebecque, de latere bisschop van Gent en geheimsecretaris van Boussemont, een belangrijk aandeel in deze beslissing werd toegemeten (4). Deze zouden het hem nooit vergeven (5).

Betekende de openlijke instemming met de encycliek dat Boussemont het voortbestaan van de vrije pers in België in deze algemene veroordeling wenste te betrekken? Had hij het oog gericht op art. 18 van de grondwet, dat de afschaffing inhoudt van censuur, borgtocht en het toelatingsbrevet? Kantte hij zich aldus tegen de grondwetgevers die het principe van volledige persvrijheid hadden geschonken? Kortom, welke was de finaliteit van deze en volgende daden op persgebied?

In de beginjaren bleef het probleem op de achtergrond. Gans de provincie telde slechts een viertal politieke bladen. Alleen in het

(1) A. SIMON, *Le Cardinal Sterckx et son temps (1792-1867)*, Wetteren 1950, dl. I, pp. 281-282.

(2) Frans-Thomas Corselis (1767-1853). Zie: P. FREDERIX, De mannelijke exemptieorden na 1830, in: *Colloquium. Bronnen voor de religieuze geschiedenis van België*, Leuven-Parijs 1968, (I.C.H.G. Bijdrage 54), pp. 113-117.

(3) Jean-Baptiste-Louis Pollin (Reninge, 23 maart 1765 - Brugge, 15 januari 1841). Achtereenvolgens priester te Wijtschate (1802), Warneton (1807) en Wervik (1821). Vicaris-generaal in 1833. Aartspriester in 1834. S. van OUTRYVE d'YDEWALLE, De decanale indeling van het bisdom Brugge in 1839, in: *Handelingen van het Genootschap voor geschiedenis "Société d'Emulation"*, CVI, 1969, p. 158, noot 47.

Over de opvattingen van Pollin: Vanderghote aan Kersten, 8 juli 1835. (A. SIMON, *Documents relatifs à la nonciature de Bruxelles (1834-1838)*, Bruxelles-Rome 1958, (Analecta Vaticano-Belgica, Deuxième série, C, Nonciature de Bruxelles, II), p. 32, noot.

(4) Louis-Joseph Delebecque (Waasten, 7 december 1796). Priester gewijd op 24 mei 1822. Professor aan het Groot Seminarie te Gent in 1831. President van het Groot Seminarie te Brugge in september 1833. Gewijd tot bisschop van Gent op 4 november 1838. (A. SIMON, L. Delebecque, in: *Biographie Nationale*, XXX, 1959, c. 323-327), Groot Seminarie van Brugge, 1833-1933, in: *Collationes Brugenses*, XXXIV, 1944, pp. 316-317.

(5) A. SIMON, *Correspondance du nonce Fornari (1838-1843)*, Bruxelles-Rome 1958 (Analecta Vaticano-Belgica, II, C, Nonciature de Bruxelles, II), p. 123.

arrondissement Kortrijk stond de klerikale *Union de Courtrai* tegenover de liberale *Courrier de la Lys*, die later omgedoopt werd tot *les Petites Affiches de Courtrai* (1).

Te Brugge kon men zelfs niet van enige concurrentie gewagen. De *Gazette van Brugge* (2) volgde een uiterst gematigde koers, terwijl de *Standaerd van Vlaenderen* als enig vlaamstalig klerikaal orgaan, door gans de provincie lezers vond. Laatstgenoemd blad had zich gedurende de eerste maanden na de revolutie erg roerig aangesteld. Op sleeptouw genomen door de actieve kern van aanhangers van Lamennais, had het jubelend verkondigd dat de tijd van algehele vrijheid van pers, van godsdienst en van onderwijs aangebroken was (3). Rond 1832 werd hierop een domper gezet. Of de omkeer spontaan of op bevel geschiedde, kon niet achterhaald worden. Feit is dat de eigenaar, R. Boeteman, van 1832 af, zeer voorzichtig optrad en angstvallig eigen standpunten vermeed. Alle hoofdartikelen, zonder onderscheid, werden letterlijk of in vertaling overgenomen uit de *Courrier de la Meuse* (4). In de periode van de aanstelling van Boussem, was Boeteman dus van het ene in het andere uiterste terecht gekomen. Gedurende de vier volgende jaren betekende het blad niets meer dan een nederlandstalige ontdubbeling van het conservatief Luiks blad, aangevuld met een lokale kroniek van onbenullige wederwaardigheden (5).

Op 1 april 1837 verscheen bij dezelfde uitgever *Le Nouvelliste du Nord* -later *Le Nouvelliste des Flandres*. Vier dagen later boden de liberalen replek met de *Journal de Bruges*. Deze stunt verwekte

(1) H. DEGRAER, W. MAERVOET, F. MARTENS, F. SIMON, A.M. SIMON-VAN DER MEERSCH, *Repertorium van de pers in West-Vlaenderen, 1807-1914*, Leuven-Parijs 1968 (I.C.H.G. Bijdrage 48), pp. 256-258, 299-301.

(2) R. VAN EENOO, Economische crisis en Vlaamse Beweging; reacties in de Brugse pers (september 1830-februari 1848), in: *Tijdschrift voor sociale Wetenschappen*, 1969, 2, p. 8.

(3) *Standaerd van Vlaenderen*, 21 okt. 1830, p. 4. A.B. : een artikel over de vrijheden van de hand van Lamennais; 28 okt. 1830, p. 4. A.B. een artikel uit *l'Avenir*; 4 nov. 1830, p. 4. A.B. : "De l'intervention étrangère" uit *l'Avenir*; 6 nov. 1830, p. 4. A.B. : "L'Alliance de la religion et de la liberté" uit *l'Avenir*; 16 nov. 1830, p. 4 B. : "Liberté en tout et pour tous" uit de *Courrier de la Sambre*.

(4) Deze krant, opgesteld door Pierre Kersten, was de spreekbuis van de conservatieve klerikale vleugel die streefden naar een integrale katholieke maatschappij. (H. HAAG, *Les origines...*, pp. 169-189).

(5) Voorbeelden : *Standaerd van Vlaenderen*, in 1834 : 3-17-19-22-24-26-29 jan.; 2-5-23-28 febr.; 5-7-9-11-12-14-16-21-23-25-30 maart; 2-3-13-27 april; 11-18-21-25-30 mei; 1-5-13-22 juni; 11-13-16-18-22-30 juli. Dezelfde frequentie bleef dat jaar en 1835 door behouden. Het jaar 1836 ontbreekt in de verzamelingen.

een ware opschudding. Gedurende het eerste half jaar werd aan weerszijden de richting getest. De polemieken, geleidelijk evoluerend van hoofs naar brutaal, voltrokken het proces. Einde 1837 stonden beide strekkingen als kemphanen tegenover elkaar. Ook de *Standaerd van Vlaenderen* onderging een verjongingskuur.

Wie had nu deze evolutie gewild en waarom? De eigenaar Boeteman kon moeilijk hiervoor in aanmerking komen. Hij had in het verleden te weinig blijken van vakmanschap gegeven. De metamorfose kan slechts verklaard worden door een toevoer van nieuwe krachten in de redactieraad. Door wie afgevaardigd? Een klerikale lekenorganisatie van enige betekenis, kiem van een partij, bestond er niet. Het vermoeden dat Mgr. Boussem achter de schermen de touwtjes naar zich toehaalde, is bijna een zekerheid. Op hetzelfde tijdstip was hij betrokken bij de organisatie van de Brusselse *Conservateur Belge*, waarover verder meer. Meer nog, bij de jaarwisseling zou de stroom van bisschoppelijke waarschuwingen tegen de verderfelijke lectuur beginnen vloeien. Reeds in de vastenbrief van 17 december 1837 wees hij op het gevaar van de niet kerkelijk goedgekeurde geschriften, van de buitenlandse en de neutrale pers, en hield een oproep tot steun aan de katholieke nieuwsbladen (1). Een goede maand later liet hij zich nogmaals zeer scherp uit tegenover de niet onderworpen pers (2). Boussem zette dus, in naam van het behoud van de kerk van Christus, een kruistocht in tegen de slechte pers en tegen de wereldse gedachten. Deze zou, met een geweldloze inquisitie gepaard gaand,

(1) *Instructio quadragesimalis...* 10 dec. 1837. *Collectio epistolarum pastoralium*, ... F.R. BOUSSEM, Brugge 1844, II, pp. 21-22 : "... Te weeten alle geloovige zouden zich wel moeten wachten van inschryving te neemen in nieuwsbladeren, van welkers katholyke grondregels zy niet verzekerd zyn, of van boeken te koopen, die van de kerkelyke goedkeuring niet voorzien zyn (...) Moedigt aen en ondersteunt de opregt katholyke nieuwsbladen en andere onderneemingen, die in het belang van den Godsdienst en van het Vaderland gedaen worden..." Deze tekst komt ook voor in : *Lettres pastorales des évêques de Belgique, 1800-1950. Classement et étude analytique des documents. Livre III. Archiépiscopat du Cardinal Sterckx (1831-1867)*. Tome II, p. 78 (C.I.H.C.) Als datum wordt hier echter 18 jan. 1838 opgegeven.

(2) *Litterae quibus pastoribus...* 25 jan. 1838. *Collectio Epistolarum ...* Brugge 1844, pp. 29-30 : "...Dolemus profecto et altum ingemiscimus eo quod, convenientibus malis, tanto animorum conatuumque consensu, in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus, non desint in clero nostro qui exemplo suo, suaque pecunia ea sustineant diaria, que vel ad ea quae religionis sunt indifferenter se habent, vel minus faventia sunt iis quos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, eorumve actibus; immemores illius dominici : qui non est mecum, contra me est". Bevatte deze brief reeds een stille en afkeurende wenk in de richting van de lezers van de *Journal des Flandres* ?

zich niet alleen uitstrekken over de nationale, de regionale en de lokale pers, maar zou zich tevens richten tegen alle niet gecontroleerde kulturele manifestaties (1).

2. Helpende hand aan de Brusselse klerikalen.

Zijn inmenging in de Brusselse persaanleggen lag volledig in deze lijn. Brussel was het zwakste punt in de klerikale armatuur. Tegenover het stijgend succes van de liberale kranten, kon ternauwernood een tegengewicht van enige betekenis gevormd worden. Een drietal pogingen zouden falikant uitlopen.

De bronnen laten niet toe precies uit te maken hoe Boussen stond tegenover de eerste experimenten. *L'Union* was aan haar tweede verschijningsjaar toe op het ogenblik dat hij tot bisschop werd gewijd.

Het mocht niet ontkend dat dit blad, ondanks de meer gematigde toon, ergens nog aan Lamennais en *L'Avenir* deed denken. Had het niet, samen met de abonneuten en de redactie van *le Siècle*, ook veel van het ideeëngoed overgeërfd (2) ? Was het niet zo dat twee Bruggelingen, bekende liberaal-katholieken, aan de redactie waren verbonden ? Stellig was V.A. Waille, oud-bestuurder en opsteller van *l'Avenir*, na het verschijnen van *Mirari Vos* tot inkeer gekomen (3). Kon hetzelfde evenwel gezegd worden van John Steinmetz, vriend zowel van Conway, Van Praet en Paul Devaux als van de priesters Andries en De Haerne, die niet eerder dan in 1832 het doopsel had ontvangen met Félicité de Lamennais zelf en Vilain XIII als peters (4) ?

Terecht kan men zich afvragen of Boussen wel voldoende vrouwen stelde in de promotoren en de opstellers. Zijn naam komt in elk geval niet voor op de lijst van de aandeelhouders. Hij wist niettemin dat de onderneming niet onder een gunstig sternte van wal gestoken was, dat de organisatie te wensen overliet

(1) De acties tegen romans, feuilletons en toneelopvoeringen werden hier bewust terzijde gelaten.

(2) H. HAAG, *Les origines...*, p. 176; K. JURGENSEN, *Lamennais und die Gestaltung des Belgischen Staates. Der liberale Katholizismus in der Verfassungsbewegung des 19. Jahrhunderts*, Wiesbaden 1963, pp. 239-241, 257; A. CORDEWIENER, *Attitudes...*, pp. 29-30; E. WITTE, *Het project tot omkoping...*, p. 45.

(3) *Standaerd van Vlaenderen*, 14 sept. 1832, p. 3.

(4) Fr. STEINMETZ, *Correspondance de Montalembert et de ses amis avec "le brugeois" John Steinmetz (1795-1833)*, in : *Tablettes des Flandres*, V, pp. 9-47; Fr. STEINMETZ, *John Steinmetz (1795-1833) et "la Trinité Pyladienne"*, François Rio, Léon Cornudet, Charles de Montalembert, Bruges 1949, p. 55.

en dat het gehalte van de opstellers niet kon vergeleken worden met dat van geoefende penneridders van de liberale bladen (1). Een en ander verklaart wellicht waarom zijn antwoord aan H. della Faille (2), voorzitter van de beheerraad, die zijn bemiddeling had ingeroepen met het doel Charles Retsin (3), oud-redacteur van de *Journal des Flandres*, tot medewerking over te halen, eerder een ontwijkende ondertoon bezat (4). Met des te meer enthousiasme ging hij in op een tweede verzoek om zijn invloed te laten gelden op dezelfde Retsin, thans evenwel met het oog op een oorspronkelijk project : een vlaamstalig katholiek blad te Brussel (5). Hiervan kwam niets terecht. Op 1 januari 1837 verdween ook *l'Union* van het persforum.

Deze mislukking liet de wil van de initiatiefnemers om met een katholieke aanwezigheidspolitiek te Brussel door te zetten, schier onaangetast. De argumenten waren van tel : "... *Il suffit de se rappeler que sur 20.000 abonnés aux feuilles publiques, la presse religieuse n'en compte que 3.000 dont 1.500 appartiennent au Vaterlander*" (6).

Nauwelijks was de ontbindingsprocedure voor *l'Union* aangevat, of er werd reeds duchtig van gedachten gewisseld over de modaliteiten en de vorm waarin de nieuwe stichting zou worden gegoten. Grif

(1) A. Vercammen aan de aandeelhouders van *le Conservateur Belge*, 31 dec. 1837. Bisschoppelijk Archief, Brugge; -voortaan geciteerd onder B.A.B.- B. 272. "...*Pendant deux ans l'ancienne Union avait constamment vu le nombre de ses abonnés décroître à chaque trimestre...*"

(2) Henri della Faille (Brussel, 16 okt. 1817). Zoon van Alexandre en Anne van den Gucht. Hij huwde Stéphanie, Jeannette Gevaerts. (*Annuaire de la Noblesse*, 1858, p. 100).

(3) Over de fantastische figuur van C. Retsin, zie : E. LAMBERTS, De poging tot fusie tussen de Gentse katholieke kranten (1838-1839). Religieuze en politieke achtergronden, in : *Bulletin de l'Institut Historique belge de Rome*, XL, 1969, pp. 430-431.

(4) H. della Faille aan Boussem, 18 augustus 1836, B.A.B. C. 539.

(5) id. aan eod., 31 aug. 1836, en minuit van antwoord : "...*Je veux bien faire des efforts pour qu'il veuille coopérer à mettre en vogue un journal catholique flamand, que je crois avec vous, être d'une nécessité très urgente.*"

(6) id. aan eod., 11 nov. 1836. B.A.B. B. 272. Dat cijfer over de oplage van *den Vaterlander* was correct. Volgens J. MALOU, *Notice statistique sur les journaux belges (1830-1842)*. *Lettre à sir Francis^{xxx} à Londres*, Bruxelles 1843, p. 301, telde het blad in 1836 : 1.562 abonnementen. Een bewijs temeer van de naijver waarmede men de gangen van het "democratisch orgaan" naspeurde. Met het plan een vlaamstalig blad op te richten, viseerde men allicht meer dan de Brusselse liberalen alleen.

Id. aan eod., 11 dec. 1836 : (*l'Union* zal verdwijnen) ... "*soit défaut de son organisation, soit toute autre cause...*"

werd toegegeven dat de financiële organisatie van de *Journal des Flandres* wel het meest geschikte model bood en navolging verdiende (1).

Mgr. Boussen stelde zich van dan af duidelijk op de bres. Hij ontving van alle besprekingen een omstandig relaas. De rusteloze H. della Faille vroeg hem tevens of hij geen bekwame medewerker kon aanduiden -het eeuwig probleem- en of hij zich bereid wilde stellen om in zijn omgeving belangstelling op te wekken voor de aandelen van 1.000 F (2).

Midden 1837 kreeg het project vaste vorm (3). Op een vergadering van 23 mei werden de statuten vastgelegd en een beheerraad aangeduid. Een vijftal edellieden stonden er borg voor dat de vlag, *Le Conservateur Belge*, steeds de lading zou dekken (4). Om het deficit van *L'Union* te delgen en de eerste onkosten te betalen, werd overeengekomen dat de aandeelhouders 50 % van de aandelen zouden storten.

Het blad verscheen voor het eerst op 15 juni en voor het laatst op 1 januari 1838. Het ontving niet de verhoopte steun van een aantal prominenten en wellicht evenmin van de bisschoppen. De bijdrage beperkte zich veelal tot vrome wensen en bemoedigende schouderklopjes. Niet opgewassen tegen dergelijke apathie, besloot de beheerraad, na een vruchteloze poging om het blad van de hand te doen aan "La Société des bons livres", de onderneming te staken (5).

Deze tweevoudige mislukking verwekte een diepe consternatie, Mgr. Boussen, de enige bisschop die daadwerkelijk was bijgesprongen, drukte in een ongewoon scherp schrijven van februari 1838 aan de kardinaal zijn ontgoocheling en bezorgdheid uit en somde alle redenen op waarom een centraal katholiek blad onontbeerlijk was (6).

Er bleef evenwel een zware hypotheek op de politiek meest ge-

(1) Deze organisatie is nog slecht gekend. Zie enkele opmerkingen in dat verband bij E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 398, noot 6.

(2) H. della Faille aan Boussen, 11 nov. 1836. B.A.B. B. 272.

(3) Id. aan eod., 20 mei 1837, B.A.B. C. 539. Volgende personen verleenden steun : de Theux, J.B. d'Hane, A. de Beaufort, H. della Faille, H. de Mérode, F. de Mérode, Raikem, de Gerlache, de Man, de Rodes, Moerman, Gonthyn, de Ram, de Méan, de Stokhem, de Robiano, 't Serclaes, Cassiers.

(4) Id. aan eod., 2 juni 1837. De raad van toezicht bestond uit : de Gerlache, F. de Mérode, de 't Serclaes, d'Hane en H. della Faille. In een brief van 15 juni 1837 vroeg H. della Faille om het blad aan te bevelen bij de geestelijkheid. Uit de *Acta* blijkt niet dat daaraan gevolg werd gegeven.

(5) A. Vercammen aan de aandeelhouders van *Le Conservateur Belge*, 31 dec. 1837, B.A.B. B. 272.

(6) E. WITTE, *Het project tot omkoping...*, pp. 46-47.

engageerde katholieken rusten. De eindbalans van *Le Conservateur belge* toonde een schuldenlast van 10.813,92 F aan. Niet alleen diende elke aandeelhouder zijn aandelen vol te storten, maar hij werd tevens gepraamd om nog een bijkomende vergoeding van 514,95 F te betalen. Deze gevoelige aderlating, die door geen enkel positief element gecompenseerd werd, was zeker niet van aard om bij de betrokkenen snel enthousiasme te doen opvlammen voor gelijkaardige aangelegenheden (1). Hierin schuilt ongetwijfeld de verklaring voor het feit dat de hoofdstad gedurende een drietal jaren het exclusief jachtterrein van de liberale pers werd en dat politici en geestelijkheid zich vlottter tot minder stichtelijke manoeuvres lieten verleiden (2).

Op 15 september 1840 was de liquidatie nog niet afgehandeld. Ten einde raad besloot de commissie in een rondschrijven de namen van de laatkomers bekend te maken. Bousson bevond zich onder hen !

Het plan van het vierde en beslissende project, namelijk de oprichting van de *Journal de Bruxelles*, werd Bousson, einde 1840 medegedeeld, niet door lekenorganisatoren, maar wel door Delebecque, bisschop van Gent (3). Deze gaf een uitvoerige uiteenzetting van de besprekingen met D. Stas, oud-redacteur van de *Courrier de la Meuse*, en meldde hem tevens de omvang van het financieel offer dat hijzelf wenste te brengen (4). In zijn antwoord van 22 december 1840 drukte Bousson zijn tevredenheid uit over deze poging, verzekerde dat hij zou helpen : "*d'une manière active et directe à soutenir la nouvelle feuille, soit par un subside de placement, soit en procurant des abonnés...*", doch eiste vooral "*des garanties*". Hij kende wel de opvattingen van Stas, maar niet die van zijn medewerkers. En : "*Quelle influence aura l'Episcopat dans la rédaction et quel serait son droit si par un événement inattendu la rédaction méri-*

(1) A. Vercammen aan Bousson, brieven van 2 jan. 1839, 15 sept. 1840. B.A.B. C. 539. De situatie zag er uit als volgt : de Theux (3 aandelen), d'Hane (3), A. de Beaufort (2), de Man (1), de 't Serclaes (1), H. de Mérode (1), H. della Faille (1), de Rodes (1), Verdeyen (1), hadden het supplement betaald; bleven in gebreke : Bousson (1), de Ram (1), de Man d'Attenrode (1), Biolley (1), Eug. de Robiano (1), de Gerlache (1). Terloops dient wel even de aandacht gevestigd op het verschil in samenstelling met de groep die zich oorspronkelijk als stichters had opgeworpen. Zie p. 62, noot 3.

(2) E. WITTE, op. cit., pp. 51-52

(3) Delebecque aan Bousson, 20 dec. 1840. B.A.B. C. 539.

(4) Voor uitvoeriger gegevens verwijzen wij hier naar A. VERMEERSCH, *De structuur van de Belgische pers, 1830-1848*, Leuven-Parijs 1958 (I.C.H.G. Bijdrage 4), pp. 49 et sqq. en A. CORDEWIENER, op.cit., pp. 36-42. Wij geven hier slechts aanvullingen.

tait quelque censure" (1). Delebecque, die analoge bezwaren had geopperd, gaf hierop te kennen dat kardinaal Sterckx in persoon een totale afhankelijkheid van het blad had afgewezen. Hij weigerde zelfs een "censor" te benoemen en was hoogstens bereid een priester uit Brussel als "conseil" aan te duiden. In één zin tekende Delebecque gevat de uiteenlopende visies : "Je crois, Monseigneur, que nous devons nous contenter de ces garanties et nous en rapporter à S.E. qui est l'ordinaire du lieu où le journal s'imprimera" (2). Het leed geen twijfel dat beide Vlaamse bisschoppen het precedent met de *Journal des Flandres* -waarover verder- niet vergeten waren en dat zij een herhaling van de spanningen wilden voorkomen, terwijl Sterckx geen duimbreed van zijn positie was afgeweken (3).

In Brugge zelf viel het blad een uitermate koel onthaal te beurt. De werfactie van "une personne de qualité" kende, drie maanden na het verschijnen van het blad, nog geen succes. De geestelijkheid beweerde dat de middelen beperkt waren en dat er voor allerlei goede werken op haar beroep werd gedaan, de "familles aisées" lieten zich pramen (4).

Desondanks bleef Mgr. Boussem, ook in de tegenspoed, een beschermende hand boven de uitgever Stas houden. Op het verzoek van de kardinaal om abonneuten te werven, kon Boussem hem op 18 februari 1842 berichten dat hij dat rondschrijven niet had afgewacht en dat de inspanningen van graaf de la Serna (5), die zich ter plaatse met de taak had belast, een rijke oogst aan nieuwe lezers beloofden op te leveren (6).

De toekomst van de klerikale fractie te Brussel baarde hem dus zorgen. Hij achtte het bestaan van een dagblad om religieuze en poli-

(1) Boussem aan Delebecque, 22 dec. 1840. B.A.B. *Acta sub Boussem*, 1840, p. 281.

(2) Delebecque aan Boussem, 23 dec. 1840. B.A.B. C. 539.

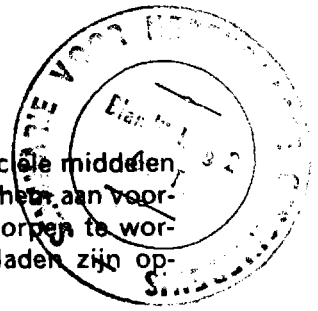
(3) Over het standpunt van Sterckx, A. CORDEWIENER, *op. cit.*, p. 32.

(4) Boussem aan de Mérode, 26 maart 1841. B.A.B. *Acta sub Boussem*, 1841, p. 48. "...Je dois le dire, jusqu'à ce moment, le nombre des souscripteurs n'est pas considérable (...) La publication d'un journal modéré et franchement catholique est de la dernière nécessité".

(5) Pierre-Fernand de la Serna (Brussel, 16 november 1806-Brussel, 22 april 1887). Huwde te Brugge, op 10 juli 1838, met Julie-Marie Joséphe van Damme. (*Annuaire de la Noblesse*, 1897, II, pp. 2175-2176). Hij vervulde geen opvallende rol in het lokaal politiek leven.

(6) Boussem aan Sterckx, 18 febr. 1842. B.A.B. *Acta sub Boussem*, 1842, p. 28 : "(...) Je pourrais employer plus d'activité en faveur du Journal de Bruxelles, si je n'avais pas à soutenir un bon journal de province, Le Nouvelliste. Toutefois, persuadé de la pressante nécessité qu'un bon journal catholique se maintienne à Bruxelles sur un pied respectable, je ferai tout ce que je peux pour le propager dans mon diocèse".

tieke redenen noodzakelijk en had er zelfs eigen financiële middelen voor over. De opstellers en de inhoud dienden volgens hem aan voorafgaande goedkeuring en een blijvend toezicht onderworpen te worden. Stellig hadden de peripetieën rond de Gentse bladen zijn opvattingen op dat punt beïnvloed.

3. In de knel met de Gentse democratische bladen (1839).

Het ligt voor de hand dat hij met nauwelijks afnemende belangstelling de interne verwickelingen in het bisdom Gent had blijven volgen. Een hogere wijding kon een levenslange binding met de bevolking aldaar niet afknappen. Daarbij, hij hield niet van de clan in het bisdom die zijn gezag had overgenomen, noch van de democraten van de *Journal des Flandres* en *den Vaderlander*, die met hun stoute taal de rust in zijn eigen diocees voortdurend bedreigden.

Reeds in 1833, toen hij nog secretaris was, had hij met gedwongen ergernis gezien hoe de toenmalige bisschop, Mgr. Van de Velde, in hun voordeel was opgetreden. Enkele konservatieven hadden toen gepoogd, door de oprichting van *Le Mémorial du Clergé*, een meer volgzaamere houding te wekken t.o.v. de encyclieken. Van de Velde had hun tijdschrift verboden (1).

Na diens dood, in 1838, doken opnieuw spanningen op. De opvolger Delebecque, oud-medewerker van *Le Mémorial* en oud-president van het Groot Seminarie te Brugge, zette zich prompt in om de invloed van beide bladen te fnuiken. Hierdoor betaalde hij een zekere tol voor zijn benoeming aan de nuntius Fornari en nam hij ook wel een tikje wraak om de weinig onderdanige wijze waarop hij steeds in deze kranten was afgekraakt (2).

Het was een feit dat het krantenduo op dat ogenblik reeds flink

(1) H. HAAG, *Les origines...*, pp. 181-184. Sterckx aan Boussen, 4 jan. 1834. B.A.B. B. 273. De inhoud ervan is niet erg duidelijk door het feit dat de bijgaande stukken ontbreken. Men kan er toch uit afleiden dat Boussen door de stichters van het blad in vertrouwen was genomen. De bewering van Vilain XIII aan Hübner, 25 maart 1836 "(...) (L'Evêque de Bruges) c'est le seul du royaume qui ait écrit à ses curés que la lecture habituelle des journaux démocrates lui paraissait peu en harmonie avec leurs devoirs". (A. SIMON, *Documents relatifs à la nonciature de Bruxelles*, p. 112) strookt stellig met de innerlijke overtuiging van de persoon in kwestie, maar kan niet door bewijzen gestaafd worden.

(2) Zie daarover : H. HAAG, *op.cit.*, pp. 234-252; A. VERMEERSCH, *De structuur van de Belgische pers...*, pp. 18-29; en vooral E. LAMBERTS, *De poging tot fusie...*

over zijn hoogtepunt heen was (1). Intimidatiepogingen allerhande en een normaal slijtageproces waren wellicht niet vreemd aan deze toestand. Op de hem eigen voorzichtige wijze had Boussen tot deze afkleding bijgedragen (2).

Het moment bleef niettemin cruciaal. Zowel de *Journal des Flandres* als den *Vaderlander* behielden fervente lezers onder de clerus en de gelovigen van West-Vlaanderen. Elke dwangmaatregel tegen hen zou dus een onvermijdelijke weerslag kennen (3). Wanneer Delebecque nu, zonder enige ruggespraak, tot een drastisch optreden overging, werd Boussen met de rug tegen de muur gedrongen. Ofwel moest hij het voorbeeld van zijn collega volgen ofwel het stilzwijgend afkeuren. Wat hij aan de kardinaal had voorspeld, werd dus bewaarheid: Delebecque struikelde over de kranten (4). Hoewel hij de anti-mennaisiaanse instelling van zijn oud-medewerker deelde, toch toonde hij zich niet onverdeeld enthoesiast.

Verbitterd door het gebrek aan vertrouwen en beducht voor de doorzichtige manipulaties van nuntius Fornari, vroeg hij de kardinaal om raad. Het vage antwoord bleef op principieel vlak en

(1) De oplage van de *Journal des Flandres* was teruggevallen van 1.162 in 1831 tot 465 in 1838; die van den *Vaderlander* van 1.664 in 1832 tot 1.025 in 1838. (J. MALOU, *Notice statistique...*, p. 301).

(2) De opgewonden brief van Hayman-Hye van 31 dec. 1836; spreekt boekdelen. Zie bijlage 1.

(3) Vanderghote aan Boussen, s.d. B.A.B. B. 272. (Dat in verband met een geschil in het klein seminarie te Roeselare, waarin de *Journal des Flandres* als mede-opruier werd voorgesteld): "*Si votre Grandeur ne prend des mesures efficaces pour purger le petit séminaire de Roulers, je crains que cette maison ne devienne un second Port-Royal*".

(4) H. HAAG, *op. cit.*, p. 233 et sqq. En hier meer specifiek: Sterckx aan Boussen, 20 juni 1838. B.A.B. C. 539: "*Monseigneur Fornari me presse maintenant de désigner l'Éclésiastique qui convient le mieux pour ce poste (bisdom van Gent), et il s'arrête particulièrement à Mr. De Le Becque, Président de votre Séminaire. Quant à moi, je lui donnerais la préférence sur tous ceux qu'on a déjà désigné, et je n'attends pour le proposer que l'avis favorable de votre Grandeur (...). Vous devez le connaître à fond, puisqu'il a été votre secrétaire...*" Boussen aan Sterckx, 29 juni 1838 (minuut): "*...Mr. Delebecque, Président de mon séminaire réunit à mon avis toutes les conditions requises pour remplir dignement les fonctions épiscopales, il est très vertueux, bien instruit et sera bon administrateur. Malgré toutes ces excellentes qualités, je n'ai pas osé le proposer pour l'évêché de Gand, parce qu'il est la bête noire du Journal des Flandres, qui l'a attaqué à maintes reprises et je crains que les partisans de ce journal ne rendent sa position peu tenable et que sa santé, qui n'est pas de plus forte, ne succombe sous le poids des tracasseries...*" Sterckx aan Boussen, 1 juli 1838: (ik zal hem voorstellen) "*...Nonobstat quelques inconvéniens que je crains avec vous, mais qu'on pourra empêcher au moins pour la plus grande partie. Je pense qu'il serait impossible de trouver un candidat qui en présente moins*".

hield geen dwingende opdracht in. Hierdoor gesterkt, weigerde hij aanvankelijk het leetuurverbod uit te breiden over zijn bisdom. Zelfs de geruchten, dat de uitgevers van plan waren de zetel van hun bedrijf naar het sympathiserende Kortrijk te verhuizen, konden hem niet van zijn stuk brengen (1). Hij bleef in de overtuiging -een overtuiging die steunde op een diepgaande kennis van de verhoudingen opgedaan tijdens zijn dertig jaren lang verblijf te Gent- dat een vergelijk niet tot de onmogelijkheden behoorde, mits toegevingen van weerszijden. Deze houding ontkrachtte in zekere mate de beslissing van Delebecque en vertroebelde een tijdlang de betrekkingen tussen beide.

Het blijft een vraag waarom Boussen uiteindelijk zwichtte en even later toch een ongeveer gelijkaardige maatregel trof (2). E. Lamberts poneerde : "*De democratische kranten (...) verdedigden hun opinie tijdens deze maanden (vóór de ratificatie van het verdrag der XXIV artikelen) met zulk een passie, dat ook Boussen het nu wenselijk achtte hun gehoor onder de klerus te beperken*" (3). Aldus zou hij in extremis toch capituleren voor de invloed van nuntius Fornari die uit alle macht de oorlogszuchtige beweging de kop wilde indrukken (4).

Het is inderdaad juist dat Boussen op 13 maart 1839 formeel verbod had uitgevaardigd aan de geestelijkheid om nog langer de pe-

(1) Seghers aan Boussen, 26 dec. 1838. B.A.B. C. 539.

(2) Deze beslissing zou zijn gevallen rond 20 maart. E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 426, noot 3 en 4.

De eerste -teruggevonden- brief in die zin dateert van 25 maart en was "vertrouwelijk" gericht aan de deken van Ieper : "(...) *ne dissensiones (...) inter dilectum nostrum clerum oriantur (...) arbitramur necesse esse ut clerus moderate et prudenter sese immisceat negotiis, quae ad rem politicam spectant, et a lectione diariorum, quibus passiones excitantur, absteineat.*

Inter ea praesertim diaria, quae proscribi merentur, merito enumerantur diaria, quibus titulus le Belge, le Journal des Flandres et den Vaderlander, quae quam maxime in multis excedunt, et in variis a veritate et christiana charitate aberrant" Acta, 1839, p. 429.

De "observatio" van 25 mei, gericht tot de principaal van het college van Kortrijk, was nog voorzichtiger van toon : "(...) *praesul noster nihil aliud intendit quam ut clerici a questionibus politicis (...) abstineant.*" (De aandacht diende afgeleid van de kontesterende pers en gericht op de goede, met als laatste verzoek) : "(...) *Non urget intempestive, sed allaborat ut paulatim omnes sapiant.*" Acta, 1839, p. 254.

(3) E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 426.

(4) In dat verband zie o.a. A. SIMON, *L'Hypothèse libérale en Belgique. Documents inédits, 1839-1907*, Wetteren 1956, pp. 113-114.

tatiebeweging te steunen. Uit de teksten blijkt eveneens dat hij niet ingenomen was met de agitatie onder de gelovigen. Kan deze verklaring volstaan ? Indien wel, waarom heeft hij dan het leeuverbod niet uitgebreid tot de bladen die hem erg verkleefd waren, namelijk de *Standaard van Vlaenderen* en de *Nouvelliste* ? Zij hadden gedurende maanden op een quasi-hysterische toon de heilige oorlog gepredikt (1), en toch bleven zij buiten schot ! Was het omdat zij onmiddellijk hun gloeiend patriotisme en hun heilige principes over boord gooiden en de Gentse consequent voortageerden ? Is het niet mogelijk dat Boussen, dieper en minder impulsief dan zijn collega, geloofde in de mogelijkheid van een schisma (2) ? Waarom had hij geaarzeld om Delebecque naar Gent te sturen ? Waarom nam hij de Foere -een nachtmerrie temeer voor de Gentse bisschop ! - in de arm om als bemiddelaar op te treden ? Waarom deed hij beroep op de kardinaal ? Toch niet voor een brief aan de dekens ! Waarom stuurde hij voortdurend aan op een vergelijk ? Meer dan wie ook droomde hij van de eliminatie van de *Journal des Flandres* en den *Vaderlander*. Was het door diplomatie of door toeval dat er nooit een conflictsituatie van dergelijk formaat in zijn bisdom was gerezen ? Welke factoren dicteerden zijn voorzichtigheid ? Zijn temperament ? Of zijn gerijpt inzicht in personen en mogelijkheden ?

Op grond van één enkele brief wordt nu nog steeds verkondigd dat Boussen erin geslaagd was de aanhangers van Lamennais in zijn bisdom tot zwijgen te brengen (3). Deze voorstelling werd nog niet aan de werkelijkheid getoetst. Wij voorzien dat uit dergelijk onderzoek een heel wat genuanceerder beeld zal te voorschijn komen. Het komt ons voor dat Boussen werkelijk hun macht en invloed duchtte. Hij heeft eerst de storm laten uitwoeden en terzelfdertijd een neutraal onderhandelingsgebied in gereedheid gehouden. Nadat Delebecque de kastanjes uit het vuur had gehaald en zich daarbij niet bovenmate

(1) Alle hoofdartikelen in januari en februari handelen zonder uitzondering over dat thema.

(2) Boussen aan de geestelijkheid van het bisdom, ... januari 1839. B.A.B. B. 273, zie bijlage 2. Wij weten niet of volgende brief ooit verstuurd werd. Ze komt niet voor in de *Acta* en niet in de *Collectio Epistolarum*. Het gaat hier om een minuut. Zij geeft in ieder geval buitengewoon scherp de ontredde van de auteur weer.

(3) Vilain XIII aan Hübner, 25 maart 1836. (A. SIMON, *Documents relatifs à la nonciature de Bruxelles*, p. 11), ook : A. SIMON, *L'Hypothèse libérale...*, p. 43. En meer recent : E. WITTE, *Electoraal agenten aan de vooravond van de partijformaties*, in : *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1, 1969, 2, p. 223; E. LAMBERTS, *op. cit.*, p. 393.

bezeerd had, trad hijzelf energiever op (1). De herrie rond de XXIV artikelen deed hem een uitstekend voorwendsel aan de hand.

4. Uitbouw van de lokale pers.

a. Eerste pogingen.

Einde 1837 was de Brusselse *Conservateur Belge* ter ziele gegaan, van 1839 af had het Gentse bisdom elke controle op de *Journal des Flandres* en den *Vaderlander* kwijtgespeeld : voldoende wenken voor Boussem om voortaan alle energie te mobiliseren tot het in stand houden van de bladen waarop hij rechtstreekse zeggingskracht had !

Tot dan toe gaf het voor niet ingewijden nog steeds de indruk dat de uitgever van de *Nouvelliste* en de *Standaerd van Vlaenderen* op eigen vleugels wickete. De lieflijkheden, waarmee de *Journal de Bruges* hen bedacht, in de aard van : "journal clérical", "journal autorisé", "journal inféodé à la sacristie", "journal de la coterie", "charitable organe", "dévot journal", "dévot confrère" betekenden niet zoveel (2). Dergelijke termen behoorden tot de nationaal verbreide omgangstaal tussen de politieke opposanten. Hierin kwam verandering door het bisschoppelijk rondschriven aan de deken van 12 december 1840, waarin nadrukkelijk aangedrongen werd op het ronselen van abonnementen voor beide bladen (3). Het kon moeilijk anders dan als een nauwelijks verholten bevel geïnterpreteerd worden. Boussem had deze gewichtige stap op eigen houtje gezet zonder de

(1) Boussem aan Fornari, 22 maart 1839. B.A.B. B. 276 : "... Sans donner une circulaire au clergé, à l'exemple de mon digne collègue l'évêque de Gand, je demande à tous les Ecclésiastiques sans exception qui se présentent à l'Evêché, s'ils sont abonnés ou s'ils lisent l'un ou l'autre de ces journaux. D'après leur réponse, s'il est affirmative, je tâche de les persuader et j'ai la satisfaction de les trouver assez dociles en général à la voix de leur pasteur. Quelques unes ont déjà renoncé à leur abonnement." De taktiek van Boussem hoeft geen commentaar. Een fractie van de Westvlaamse clerus had inderdaad het ordewoord van de Gentse bisschop niet ingevolgd.

(2) *Journal de Bruges* : 2 juli 1838, p. 1 A.B.; 21 juli 1838, p. B.C.; 3 aug. 1838, p. 1 B.C.; 16 okt. 1839, p. 1 A.B.; 23 okt. 1839, p. 1 A.B.

(3) Brief aan de deken, 12 december 1840. B.A.B. *Acta sub Boussem*, 1940, pp. 273-275. Dit diende evenwel "prudenter et opportune" te geschieden.

Deze brief bekrachtigde een meer gematigde aanbeveling "ad quosdam pastores" van 1 juni 1840 (*Acta*, 1840, p. 119) : "Ea est nostri temporis conditio ut diaria catholica a multis minus benigne excipiantur. (...) Inter catholica diaria habetur diarium quod Brugis imprimitur sub titulo den *Standaerd van Vlaenderen*. Quare te exhortamur ut instanti trimestri mensis julii velis inscriptionem assumere..."

dekanale vergadering af te wachten noch zijn voornaamste raadgevers te polsen. Geen enkele directe lokale of nationale omstandigheid biedt een bevredigende verklaring voor deze verrassende semi-publieke aanbeveling. Met uitzondering van één feit. Een week later bracht Mgr. Delebecque hem op de hoogte van de inspanningen van D. Stas om de *Journal de Bruxelles* tot leven te brengen. Was Bousen hierover reeds vroeger ingelicht en wenste hij zijn regionale kranten te beschermen? Was hij bevreesd -Kardinaal Sterckx kennde- dat hij van de redactie van het nieuwe dagblad nooit dezelfde garanties zou bekomen? Of berustte het samenvallen van deze data op puur toeval? Wat er ook van zij, beide bladen golden voortaan officieel als de organen van het bisdom. Met de dood in het hart somde kanunnik Scherpereel (1), die over een hoge dosis politieke feeling beschikte, voor de vuist een reeks nadelen van de nieuwe toestand op:

1. Beide bladen verwierven voor de katholieke wereld in West-Vlaanderen meteen een monopoliepositie.

2. Hun lot werd onafscheidelijk verbonden met de positie van het bisdom. De uitgave werd onttrokken aan het spel van vraag en aanbod. Het bisdom moest voortaan elk verlies bijpassen.

3. Elk standpunt zou onvermijdelijk op de korrel worden genomen. Een steeds scherper wordende controle zou zich opdringen.

4. De handelwijze van de bisschop zou vergeleken worden met die van zijn Gentse collega en dat op een moment dat de herinnering aan de krachtproef met de *Journal des Flandres* nog niet uitgewist was (2).

Deze voorspelling zou juist uitvallen. Enkele jaren later werd fataal de laatste onontkoombare fase in de ontwikkeling bereikt, namelijk de afkoop van beide bladen door het bisdom.

Ondertussen bleef de secretaris van het bisdom, Tanghe (3), die tot dusver opgetreden was als tussenpersoon met de uitgever Boeteman, een oog houden op de redactie. Meer en meer echter riep hij

(1) Jean-Ignace Scherpereel (Oost-Nieuwkerke, 21 mei 1806-Brugge, 16 mei 1869). Leraar aan het klein-seminarie te Roeselare in januari 1830. Priester gewijd te Gent op 6 maart 1830. Diocesane inspecteur van het Lager Onderwijs op 16 februari 1843. Ere-kanunnik op 17 maart 1847. Co-visitator van de regulieren in België in dec. 1851, vicaris-generaal van Mgr. Malou op 18 mei 1853, titularis kanunnik op 29 december 1853. (B.A.B. N. 66 en *La Patrie*, 22 mei 1869, p.2).

(2) Scherpereel aan Tanghe, 14 december 1840. B.A.B. C. 539. Zie de volledige tekst in bijlage 3.

(3) Petrus-Jacobus Tanghe (Izegem, 10 februari 1807-Brugge, 18 november 1863). Priester gewijd te Gent op 23 maart 1833. Coadjutor te Passendale in maart 1834. Onderpastoor te Tielt op 29 juni 1834. Secretaris van het bisdom in 1837. Ere-kanunnik in 1840. (B.A.B. N. 66).

de hulp in van de bekwame geestelijken om met hun pennevruchten de redactie op een hoger peil te brengen. Andries (1), De Haerne (2), de Foere (3) en Scherpereel sprongen geregeld bij. Het was te verwachten dat ook Jean-Baptiste Maicu op een gegeven ogenblik zou ter hulp geroepen worden. Hij kon bogen op een schitterende palmarès : oudleerling van St.-Acheul bij de Jesuïeten, doctor in de godsgeleerdheid te Rome, professor aan de katholieke Universiteit te Leuven (4). Verder beschikte hij nog over een aantal troeven van betekenis : hij was zeer temperamentvol en doortastend, van zijn verwantschap met de invloedrijkste kringen van West-Vlaanderen wist hij uitstekend gebruik te maken, politiek diende hem niet meer aangeleerd : hij was er van jongsaf in opgegroeid (5). Hij schatte de enorme betekenis van de pers voor de vorming van de publieke opinie op haar volle waarde. Nog gedurende zijn studietijd te Rome had hij zich in samenwerking met zijn boezemvriend T. de Montpellier, de latere bisschop van Luik, met totale inzet achter het konservatief blad van P. Kersten, de *Journal historique et littéraire* gesteld en aldus diens nationale en internationale doorbraak helpen realiseren (6). Zijn onstuitbare dadendrang zette er hem ook toe aan om bij de opmaak van de blauwdrukken van de *Journal de Bruxelles*, grootse en weinig realistische plannen te ontvouwen (7). Geleidelijk zou hij uitgroeien tot een perstechnicus van het allerhoogste formaat.

(1) Jozef Andries (Ruddervoorde, 23 juni 1796-Brugge, 9 maart 1886). Priester gewijd op 15 juni 1830. Lid van het Nationaal Congres. Ere-kanunnik in 1841. (A. DE LEYN, Notice biographique de M. le chanoine Andries, in : *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 1890, pp. 238-472).

(2) Désiré de Haerne (Ieper, 4 juli 1804-Brugge, 22 maart 1890). Onderpastoor te Brugge. Lid van het Nationaal Congres. Leraar aan het college te Roeselare. (F. GERMONPREZ, *Kortrijkse figuren*, Kortrijk s.d.).

(3) Leo de Foere (Tielt, 8 febr. 1787-Brugge, 7 febr. 1851). Priester gewijd te Namen op 22 sept. 1810. Leraar aan het college van Roeselare. Directeur van het Engels klooster in 1823. Uitgever van *Le Spectateur Belge* onder Willem I. Volksvertegenwoordiger in 1831. (F. SIMON, Leo de Foere, publicist en politicus, in : *Nationaal Biografisch Woordenboek*, III, col. 313-324).

(4) R. CAUWE, Mgr. Malou en de dogmatische definitie van de onbevleete ontvangenis in 1854, in : *Collationes Brugenses et Gandavenses*, X, 1964, 4, pp. 434-440. Zie aldaar ook een vrij exhaustieve bibliografie over hem. Verder A. SIMON, *Le cardinal Sterckx...*, I, pp. 469-470; A. SIMON, *L'Hypothèse Libérale...*, p. 44.

(5) P. VAN COLEN, *Politiek leven te Kortrijk, 1830-1884*, Gent 1966 (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling), gaf in bijlage een bijzonder sprekende tabel van de familierelaties en ook C. BRONNE, *La vie impétueuse de Malou-Riga (1753-1827)*, Bruxelles-Paris, 1962, p. 144.

(6) A. VERMEERSCH, *De structuur...*, p. 40.

(7) *Ibidem*, p. 50.

De aanvang van zijn medewerking aan de *Nouvelliste* dateert wellicht van 29 december 1840 (1). Nauwelijks veertien dagen later bracht hij reeds een nieuwe correspondent aan en beloofde in de toekomst zelf maandelijks een artikel af te leveren : "*parce que je tiens beaucoup au succès du journal et à l'activité des catholiques. Quand ils agissent, ils n'ont rien à craindre de leurs adversaires*" (2).

Terwijl met man en macht werd gewerkt om de *Nouvelliste* en de *Standaerd* levenskracht in te pompen, nam de obstructie van de niet-katholieke pers steeds heftiger vormen aan. En dat midden het unionistisch ministerie van Nothomb ! Jaar op jaar hamerden herderlijke brieven op de dreigende opmars van de vrijzinnige gedachten (3). Preciese richtlijnen vervingen vage opmerkingen. Verboden *sub gravi* : *Le Messenger de Gand, L'Observateur, Le Globe, ...; eorum lectio graviter dissuanda est : L'Emancipation, Le Journal d'Anvers, L'Echo de Bruxelles...* Geen enkel Brugs blad ontkwam

(1) J.B. Malou aan Tanghe, 29 dec. 1840, B.A.B. C. 539.

(2) Id. aan eod. 16 jan. 1841. B.A.B. C. 539; 7 maart 1841, B. 280 : vermeldt de aanwerving van nog een andere correspondent; 29 okt. 1842, B. 280 : verontschuldigt zich voor de vertraging die zijn bijdrage had opgelopen.

(3) Brief aan enkele geestelijken, 3 febr. 1841. *Collectio epistolarum...* Brugge 1846, III, pp. 191-192. "...*Quare iterum atque iterum vos in Domino rogamus, ut cum prudentia et perseverantia allaboretis ut fideles, praesertim iis qui politicis et publicis rebus occupantur, repudiatis malis, diaria a probis catholicis edita atque redacta legant, aut sustineant.*" Vastenbrief van 26 jan. 1842. Ibidem, pp. 219-250; *Litterae instructioni quadragesimali annexae*, 27 jan. 1842, Ibid., p. 251 : "... *Quam ob rem vos omnes, qui sacrum ministerium exercetis iis in locis, in quibus libri aut moribus adversantia profusius sparguntur, in Domino rogamus ut, pro zelo quo in salutem animarum flagratis, in spiritu charitatis et mansuetutinis fideles vobis commissos caute inducatis, ut vocem nostram audire non recusent.*" *Decreta* van de dekanale vergadering, 10 mei 1842, Ibid., pp. 301-302 : "...*vigilantem pastorum zelum. in quorum parochiis hoc malum serpit stimulandum esse duximus, ut Ecclesiae prohibitiones eo spectantes populo sibi commissio, discretionem tamen et prudentiam, incalculare satagant, quos vero malis lectionibus infectos noverint, eos privatim, in spiritu mansuetutinis et charitatis, inducant ut malum hoc de medio tollant et libros tutae lectionis, et diariae catholice conscripta legant*". De herderlijke onderrichting van alle bisschoppen van 5 aug. 1843, *ibid.* Brugge 1847, IV, pp. 164-300. Bijgaande brief voor de geestelijkheid, 12 aug. 1843, *ibid.*, pp. 300-301 : "...*Ideo totius zelum cleri nostri excitavimus, ut communibus viribus operam suam impenderet, ut malum hoc de medio nostri tolleretur...*". J.B. Ryckewaert aan de onderpastoor van Hooglede, 4 maart 1841. B.A.B. *Acta*, 1841, p. 50 : *Le Commerce Belge* die niet ex professo de godsdienst aanrandt, dient afgeraden, maar : "*non ausim, ex hoc solo capite denegare sanctam absolutionem...*". Boussen aan de pastoor van Avelgem, 22 jan. 1842. B.A.B. *Acta sub Boussen*, 1842, pp. 6-7; Tanghe aan de pastoor van Roeselare, 12 maart 1842, *ibid.* Brief aan de dekens, 28 maart 1844, *ibid.*, 1844, p. 81.

Le Journal de Bruges : *sub gravi* verboden; *L'Annonce de Bruges* : eerst *indifferens*, thans : *nuper factum est pessimum* (1); de *Gazette van Brugge* : *iam ab aliquo tempore periculo seductionis non caret nec datur spes ut meliorem formam induat* (2).

De herbergen, waar kranten ter lectuur werden aangeboden, ontvingen het waarschuwend bezoek van de geestelijkheid en werden in geval van weerspanningheid, op de zwarte lijst gesteld (3). Ook de bezoekers van de leeskabinetten -de laatste verbindingssluizen tussen de zich vormende zuilen- werden met dwingende raadgevingen overstelpt. Liefst vanal nog had Boussem de toegang aan alle katholieken ontzegd (4).

Ondanks al deze inspanningen, bleven beide klerikale kranten en vooral de *Nouvelliste* ter plaatse trappelen.

Rond september 1846 ging een ander onderdeel van de voorstelling van Scherpereel in vervulling. De *Nouvelliste* kreeg af te

(1) Boussem aan de deken van Menen, 21 dec. 1843, *ibid.*, 1843, p. 267.

(2) Boussem aan de pastoor van Gistel, 30 sept. 1845, *ibid.*, p. 204. "... *Intelliget autem, Reverentia tua, in hujus modi casu cum magna discretionem agendum, ut intentur scopus obtineatur quin majora mala sequantur*".

(3) Eén voorbeeld uit vele : Boussem aan de pastoor van Gistel, 30 sept. 1845, B.A.B. *Acta*, 1845, p. 204.

(4) In de brieven van 27 sept. en 16 nov. 1843 verzocht Boussem de kardinaal om een oplossing voor deze kwestie. (*Acta*, 1843, p. 188 en p. 234). Onomwonden gaf hij te kennen dat hij voorstander was, het lidmaatschap *sub gravi* te ontzeggen. Hij werd met die zaak geconfronteerd door het bestaan van een *Société Littéraire* te Brugge. Ook de deken van Ieper had hem raad gevraagd hieromtrent. (Boussem aan deken van Ieper, 4 nov. 1843. *Acta*, p. 227). In de eerste brief drong Boussem tevens aan om een centraal censuurorgaan in het leven te roepen : "*Nos instructions sur la lecture des mauvaises feuilles donneront lieu à des consultations de tout genre sur la qualité de beaucoup de publications en particulier. Afin que la censure des Evêques fut partout la même, votre Eminence, ne trouverait-elle pas opportun de désigner quelques ecclésiastiques instruits et discrets qui seraient chargés de la lecture habituelle de toutes les feuilles qui partent de la capitale? Par ce moyen des renseignements occultes et sûrs pourraient nous être fournis pour qualifier les publications sur le mérite moral desquelles l'opinion du clergé n'est pas généralement formé. Quant aux journaux des provinces chaque Ordinaire pourrait faire de même...*" Het antwoord van Sterckx van 18 nov. 1843 was in beide gevallen negatief : wanneer een lid geen moeite ontzag om de slechte kranten te verwijderen, mocht hij gerust lid blijven en een censuur te Brussel "*aurait trop d'inconvénients à désigner des ecclésiastiques*". Een afschrift van deze brief berust op het bisschoppelijk archief te Gent. Drs. J. Art bezorgde ons deze tekst. Hiervoor onze dank. Boussem heeft zich hieraan gehouden. Zo bleek uit een artikel van *Méphistophélès* van 10 okt. 1844, p. 3 A, dat Louis Ryelandt-Van Naemen, een zeer vooraanstaand klerikaal, in de *Société Littéraire* te Brugge had voorgesteld om het abonnement op dat blad op te zeggen. Wij danken deze tekst aan Dra. E. Witte.

rekenen met financiële moeilijkheden. Het blijft een gissen naar de oorzaak van deze terugloop : slecht beheer ? Groeiende concurrentie vanwege de "nationale" bladen ? Inschrompeling van de afzetmarkt in West-Vlaanderen door de oprichting van lokale bladen (1) ? Moeideloosheid bij de lezers die de traditionele koers van het blad beu werden ? Feit is dat Boussem, die zich ouder voelde worden en zich van de drukkende last wilde ontmaken (2), de oplossing van de crisis volledig toevertrouwde aan J.B. Malou.

Via zijn broer Jules, minister van financiën, wist deze te bekomen dat "*des personnes qui dirigent l'affaire*" en te Brussel verblijvend, trimestrieel een subsidie zouden toekennen en tevens zouden intekenen op een aantal abonnementen. Het permanent karakter van deze steun zou gewaarborgd blijven, mits in achtneming van slechts één voorwaarde : "*une rédaction satisfaisante*" (3). De Bruggeelingen mochten blijven het toezicht uitoefenen over "*les bons principes*". Een zekere onafhankelijkheid bij de opstelling kon dus nog bedongen worden (4). De uitgever zelf kreeg de herkomst van de steun niet te horen : "*... ces braves gens qui aiment à se donner de l'importance, pourraient bien trouver le secret trop lourd*".

Met deze gelden werd een nieuwe redacteur, een zekere Cruysemans, geëngageerd. Veiligheidshalve gaf Malou de opdracht, hem een tijdlang hetzij bij de *Journal de Bruxelles*, hetzij -en bij voorkeur- bij *L'Ami de l'Ordre*, een grondige leerschool te laten doormaken (5).

Deze therapie bracht nog geen herstel teweeg. Nauwelijks een jaar later doken opnieuw moeilijkheden op. Thans van een totaal andere aard ! De eigenaar Boeteman begon verontrustende tekenen van onbestuurbaarheid te vertonen. In maart 1847 was te Brugge een hongeroproer van geringe omvang uitgebroken. Hierdoor opgeschrikt liet de *Nouvelliste* plots heel wat van het kunstmatig optimisme vallen, waarmede zij de klerikale regering de Theux-Malou

(1) In de voornaamste steden van West-Vlaanderen hadden de politieke strekkingen ondertussen eigen organen opgericht. De monopoliepositie van de *Nouvelliste* en de *Standaerd* was dus niet houdbaar gebleken. Zie daarover : H. DEGRAER e.a., *Repertorium van de pers in West-Vlaanderen*, passim; en E. VOORDECKERS, *Drukkers en pers in het arrondissement Roeselare. (1847-1914)*, Leuven-Parijs 1965 (I.C.H.G. Bijdrage 43), passim.

(2) Fornari aan Pecci, 5 nov. 1843. A. SIMON, *Lettres de Pecci (1843-1846)*, Bruxelles-Rome 1959, (Analecta Vaticano-Belgica. Deuxième série, section C, Nonciature de Bruxelles, 3), p. 180.

(3) J.B. Malou aan Scherpereel, leper 20 sept. 1846, B.A.B. B. 280.

(4) J.B. Malou aan Scherpereel, leper 23 sept. 1846 en 24 sept. 1846. B.A.B. B. 280.

(5) J.B. Malou aan Scherpereel, Leuven, 6 okt. 1846. Ibid.

had verdedigd. Vanzelfsprekend werd de regering niet verantwoordelijk gesteld, maar toch had haar vertrouwen in de degelijkheid ervan een gevoelige schok ondergaan. Zij rekende nog steeds het onpartijdig en niet exclusief optreden tot één van haar voornaamste deugden, maar met bitterheid vroeg zij zich af wat de verlopen sessie had opgeleverd voor Vlaanderen (1). Met verbazing namen de liberale bladen kennis van haar kreet van ontgoocheling : "*Nous avons demandé du pain et l'on nous sert de la politique*" (2). Tevens begon het blad een systematische vergelijking te trekken tussen de behandeling van de Walen met die van de Vlamingen (3).

Hierop besloten Malou en Scherpereel eensgezind om naar meer ingrijpende middelen tot beteugeling uit te zien (4).

Eerst werd gepoogd de redactie te verbeteren. Reeds op 18 augustus stelde Malou zijn vondst voor : Henri Van Voorde, een bejaafde jongeman die door De Decker was aanbevolen aan kanunnik de Montpellier als redacteur voor l'*Ami de l'Ordre*. Op de toekomst vooruitlopend, plande hij onmiddellijk de wijze waarop deze jonge kracht naar zijn inzichten zou gekneet worden (5). Eerst diende deze een soort hersenspoeling te ondergaan : "*on façonnerait l'homme et ses idées, et je crois qu'il marcherait assez bien*". Vervolgens voorzag hij opnieuw een stageperiode bij l'*Ami de l'Ordre* van priester Lupus. Uiteindelijk zou hem een strak schema van richtlijnen voor-

(1) *Nouvelliste* ; 28 april 1847, p. 1 B.C.; 4 mei 1847, p. 1 A.B.; 12 mei 1847, p. 1 A.B. *Standaerd van Vlaenderen* : 6 maart 1847, p. 2 B.C.

(2) *Nouvelliste* : 18 mei 1847, p. 1 A.B.C.; 14 mei 1847, p. 1 B.C.; 20 mei 1847, p. 1 A.B.C.; 21 mei 1847, p. 1 : "*et l'on ne s'occupe pas plus des 600.000 mendians de la Flandre que des Chiens de la Chine*"; *Standaerd van Vlaenderen* : 6 mei 1847, p. 1 A.B.; 11 mei 1847, p. 1 A.

Tot zelfs de *Journal de Bruges* : 18 mei 1847, p. 1 A.B. vroeg zich af of de teksten soms afkomstig waren van een andere redacteur.

(3) R. VAN EENOO, *Economische crisis...*, op. 34-36.

(4) J.B. Malou aan Scherpereel, Leuven 17 juli 1847, B. 291. "... *Je partage complètement vos idées sur la nécessité de combattre activement la coalition libérale et d'organiser sérieusement la presse. Ce que vous me dites du projet de transformer le Nouvelliste me cause beaucoup de joie, car il y a longtemps que je considère cette opération comme une nécessité (...)* Nous pourrions causer alors de ces affaires auxquelles je m'intéresse beaucoup, parce que le sort de la province en dépend..."

(5) Malou aan Scherpereel, 18 aug. 1847. B.A.B. B. 278. "*Si on parvenait à faire un arrangement, je serais d'avis de tracer un plan de rédaction, et de poser certains principes directifs, qui éveilleraient l'attention du rédacteur, et le maintiendraient dans la bonne voie. J'ai beaucoup de choses à faire observer sous ce rapport.*"

gelegd worden (1). Het kon niet uitgemaakt worden of Van Voorde ooit een contract heeft ondertekend.

De stage opmars van de liberalen, die dank zij de gunstige verkiezingsuitslagen op 12 augustus 1847 een eigen regering hadden gevormd, prikkelden in toenemende mate zijn bezorgdheid voor de lokale pers. Hoewel hij de vorming van een katholieke partij niet opportuun achtte, toch hamerde hij voortdurend op het belang van een onafhoudende opiniebewerking : "... *ceci ne doit pas empêcher la presse locale d'agir vivement sur l'opinion et d'abattre l'arrogance de la presse canaille...*" (2).

Op dat punt van de evolutie gekomen, liet de dokumentatie ons in de steek. Een drietal andere brieven, waarin vermoedelijk gehandeld werd over de modaliteiten van de onderhandelingen met Boeteman met het oog op de opstelling van een contract, bleven onvindbaar (3).

b. Contractuele binding.

Aan de losse en voorlopige toestand van bijkredieten, bestemd om het enig franstalig conservatief blad van de provinciehoofdplaats in stand te houden, werd op 8 april 1848 een meer definitieve vorm gegeven.

De voorwaarden hielden het volgende in :

1. Rombout Boeteman bleef eigenaar, maar verplichtte er zich toe een blad uit te geven waarvan de titel later zou vastgesteld worden.
2. Hij mocht geen artikelen weigeren die hem door de redacteur werden voorgelegd.
3. Voor de duur van het contract kon hij geen rechten doen gelden op de inbreng van de abonnementen van de *Nouvelliste*. Na afloop van drie jaar zou hij er opnieuw in het bezit van treden.

(1) De nadruk waarmee J.B. Malou voortdurend naar *l'Ami de l'Ordre* verwees, dient hier wel even onderstreept. Dat ultramontaans blad was in 1839 door zijn vriend de Montpellier opgericht en stond onder vrij directe controle van het bisdom. Zie daarover M. L. WARNOTTE, "*L'Ami de l'Ordre*" *Quotidien catholique namurois, de 1839 à 1914*, Louvain-Paris, 1968 (C.I.d'H.C., Cahier 51).

(2) Malou aan Scherpereel, 23 okt. 1847 en 7 nov. 1847. B.A.B. B. 278. In beide brieven maakt hij gewag van artikelen van eigen hand, bestemd voor opname in de *Nouvelliste*.

(3) Het is verwonderlijk dat de brieven met de nummers 7,8,9 ontbreken in het dossier B. 278.

4. Hij zou zelf een contract afsluiten met de hoofdredacteur.

5. Als vergoeding ontving hij zesduizend frank. Van dat bedrag kon voor elk abonnement minder dan de 250 die hij beloofd had in te brengen, 10 frank afgetrokken worden in het voordeel van de redacteur.

6. Het contract verviel in geval van overmacht, "*en cas de commotions politiques radicales*", of door een eenzijdige opzegging van de zijde van Boeteman. In deze gevallen zou een vergoeding van 500 F aan de redacteur uitgekeerd worden (1).

De termen van het akkoord laten duidelijk uitschijnen dat de weerslag van de februarirevolutie in Parijs, de afhandeling hadden beïnvloed en bespoedigd.

Daardoor werd de vrijheid van handelen van Boeteman in aanzienlijke mate beknot. Hij behield zijn betrekkelijke zelfstandigheid voor wat de *Standaard van Vlaenderen* betreft, maar andere geldschieters zouden zijn gezag over het nieuwe blad grotendeels overnemen. De rebellerende priester B. Beeckman, redacteur van het kontesterende *Brugsche Vrye*, beweerde dat een groep het roer in handen had genomen (2). Hij citeerde in dat verband de namen van gouverneur F. de Mûelenaere (3), van Pecsteen de Lampreel : voorzitter van de provinciale raad en boezemvriend van de gouverneur (4), van senator Eugène van Hoobrouck de Mooreghem (5), van vader en zoon de Béthune (6), van twee oud-redacteuren van de *Nouvelliste* : namelijk priester de Haerne en dokter Alexander Rodenbach, en ten slotte van kanunnik Scherpereel en J.B. Malou.

Afgezien van laatstgenoemde, die slechts achteraf op de hoogte werd

(1) B.A.B. B. 278. Zie bijlage 4.

(2) *Het Brugsche Vrye* : 31 juli 1850, p.2 A; 4 sept. 1850, p. 1 C, 2 A; 11 sept. p. 2 B; 22 mei 1851, p. 1 A.B. Over B. Beeckman, zie R. VAN EENOO, Post-revolutionaire contestatie, Priester Benoît Beeckman en zijn Brugsche Vrye (1848-1853), in : *Standen en Landen* (ter perse).

(3) de Mûelenaere, Félix Amand (1794-1862). Meermaals minister en gouverneur. (T. JUSTE, *Le comte de Mûelenaere d'après des documents inédits*, Bruxelles, 1869).

(4) Charles, Honoré Pecsteen de Lampreel (1789-1873). (*Annuaire de la Noblesse*, 1874, p. 245).

(5) Van Hoobroeck de Mooreghem, Eugène, Marie (Gent, 16 april 1791-Mooreghem, 13 okt. 1856). Zoon van senator Eugène, François en Marie-Anne Hamelinck. Senator voor Diksmuide, Veurne, Oostende en van 1846 af voor Roeselare. (*Annuaire de la Noblesse*, 1873, pp. 142-143).

(6) Félix de Béthune (Kortrijk, 12 juni 1789-Kortrijk, 28 sept. 1880). Zoon van Jean-Baptiste en Thérèse de la Becque. Lid van het Nationaal Congres. Burgemeester van Kortrijk. Senator. (E. DE BETHUNE, *Un Courtraisien au Congrès National, le baron F. Béthune*, in : *Annales de la Fédération historique et archéologique de Belgique*, Courtrai 1955).

gebracht van het verloop, klinkt de samenstelling van de lijst sterk geloofwaardig. Zij groepeerde werkelijk het puik van de klerikalen dat nog levendig in unionistische termen dacht.

Het afscheid van de oude *Nouvelliste* had niets van een droevig in memoriam. Met merkbaar genoegen schreef J.B. Malou : "*Je n'aurais pas donné cinq francs pour que le Nouvelliste continuât son petit bonhomme de train; selon moi, ce journal ne pouvait rendre aucun service important dans cette condition d'existence. D'autre part, je considère comme un grand malheur la suppression du seul journal conservateur qui existait dans la ville de Bruges. C'est donc avec une véritable satisfaction que j'apprends la conclusion d'un arrangement, qui donnera au journal une nouvelle physionomie et de nouvelles chances de succès. Je désire que le rédacteur réponde à l'attente de ses commettants...*". Het knelpunt bleef dus de redacteur (1) !

Einde april 1848 verdween dus de *Nouvelliste des Flandres* van het persforum. Bij dezelfde drukker J.P. Van Hoorenbeke-De Vlieghe verscheen op 1 mei een blad met een veelzeggende anti-revolutionaire titel : *La Patrie*. De programmaverklaring werd ondertekend door Pierre Lebrocqy. Hij noemde zichzelf : "*le chef et maître de l'esprit et de la rédaction de ce journal*" en betoogde dat de onderneming voortaan geen uitstaans meer had met de vroegere opvattingen van *Le Nouvelliste* en zich onafhankelijk hield ten overstaan van de *Standaerd van Vlaenderen*, die bij dezelfde drukker was ondergebracht. Hij vermeldde niet met wie hij een contract had afgesloten en evenmin welke principiële voorwaarden er bedongen waren. Met medewerking van Jan Perneel, co-redacteur van de *Réveil de Gand* en thans hoofdredacteur van l'*Impartial de Bruges* stelde hij een prospectus op waarvan de tekst niet meer werd teruggevonden. In het eerste nummer verklaarde hij zich te zullen inzetten voor de opheffing van de ellende van Vlaenderen, voor de uitbreiding van de handel en in het bijzonder voor een handelsverdrag met Nederland. Hoewel hij beklemtoonde "*nous serons toujours belges avant d'être flamands ou brugeois*", beloofde hij volle aandacht te besteden aan "*le mouvement flamand*" en de letterkundige bedrijvigheid van nabij te volgen (2).

Achter deze beknopte en leugenachtige uiteenzetting, bestemd voor de goedgegelovige lezer, school natuurlijk een totaal andere werkelijkheid. Vooreerst behield Boeteman wel een zekere, zij het beperkte,

(1) Malou aan Scherpereel, 10 april 1848, B.A.B. B. 278.

(2) *Patrie*, 1 mei 1848, p. 1. Over Jan Perneel (1796-1857), zie *Biographie Nationale*, XVII, col. 29-31.

inspraak en vervolgens had Lebrocquy helemaal niets in te brengen. Zoals J.B. Malou had voorzeggd, mocht hij precies dansen naar de pijpen van zijn opdrachtgevers.

Het mag op zijn minst een ondoorgrondelijk raadsel heten, waarom de peters uiteindelijk de blikken hadden laten vallen op Pierre Lebrocquy (1). Niemand betwistte inderdaad zijn uitmuntende gaven als journalist. Maar had hij tot dan toe niet steeds in het vijandige kamp gestreden ? En hoe ? Was hij niet de motor -toegegeven dat hij ook daar flink gesmeerd werd- van de orangistische *Messenger de Gand*, van de orangistische *Journal du Commerce d'Anvers*, van de liberale *Réveil de Gand* ? Was er een mooier politieke schietschijf denkbaar dan de auteur van tal van gekruide anti-klerikale dichtbundels ? Hoe kwam hij in een bekende klerikale winkel terecht ? Had hij het misschien totaal verkorven bij zijn vroegere politieke vrienden ? Of telde hij er helemaal geen meer ? Hoe dan ook, zijn "*Souvenirs d'un ex-journaliste*" heeft hij veel te vlug neergeschreven. Oncontroleerbare geruchten gewaagden van een jaarlijkse vergoeding van 3.000 F. Hij ontving daarenboven een supplement van 1.600 F -dit althans volgens *het Brugsche Vrye-* als leraar aan het Sint-Lode-wijkscollege. Een zonderlinge promotie voor de auteur van "*De Dulle Griete*" (2) !

Van meetaf aan werd elke zin die hij op papier zette aan een nauwgezet toezicht onderworpen. Later zou Lebrocquy zelf verklaren dat hij helemaal niet wist van wie hij zijn orders ontving en dat alle besprekingen steeds werden gevoerd met Albert Verstraete-Yserbyt, de schoonzoon van Boeteman (3).

In werkelijkheid vertrokken de directieven nog steeds van bij J. B. Malou en bleef kanunnik Scherpereel voor de uitvoering en de organisatie zorgen. Ofschoon Mgr. Boussem zwaar ziek was en de regeling van het coadjutorschap werd gedwarsboomd, eigende Malou zich met toenemende autoriteit de taak toe, die hem pas op het einde van het jaar, nl. op 11 december, officieel zou opgedragen worden.

Zijn instructies stelden zijn houding tegenover de unionistische euforie, volgend op de februaridagen, in een helder daglicht. De strijd

(1) Over Pierre Lebrocquy, (1797-1864), zie : E. VOORDECKERS, P. Lebrocquy, in : *Nationaal Biografisch Woordenboek*, I, p. 666 en E. VOORDECKERS, *Bijdrage tot de Geschiedenis van de Gentse pers, repertorium (1667-1914)*, Leuven-Parijs, 1964 (I.C.H.G. Bijdrage 35), passim.

(2) *Journal de Bruges*, 27 nov. 1849, p. 1 A.B.; *Brugsche Vrye*, 13 mei 1848, p. 1 C, 2 A.; 21 okt. 1848, p. 3 A.; 31 juli 1850, p. 2 A.; 21 sept. 1850, p. 1 C, 2 A.

(3) *Impartial de Bruges*, 25 maart 1853, p. 2 C.

tegen de liberalen moest beslist voortgezet worden, doch hierbij diende men zo omzichtig te ageren dat de geestelijkheid buiten schot bleef. Deze taktiek werd tot in de futielste details uitgewerkt (1), maar kon nauwelijks volgehouden worden.

c. Aankoop.

Nadat oud-orangist, oud-liberaal en unionist om den brode, Pierre Lebrocquy, de termijn van het contract had afgewerkt, werd het niet meer hernieuwd. Op 20 april 1851 verliet hij de redactie (2). De hooggestemde verwachtingen die men in hem had gesteld, werden niet ingelost : *la Patrie* geraakte steeds verder in het slop. Ook de *Standaerd van Vlaenderen* leed aan bloedarmoede. Het was duidelijk dat men in een impasse was geraakt. Terwijl Mgr. Malou een vastere greep op de redactie nastreefde, wenste R. Boeteman, eigenaar van

(1) Brieven van Malou aan Scherpereel, B.A.B. B. 278. 6 juni 1848 : "... *Il me semble que la Patrie marche assez bien. Elle a bien corrigé l'autre jour, ce qu'elle avait dit de trop dur touchant l'abstention du clergé...*"; 23 juni 1848 : "... *J'approuve sans réserve toutes vos idées sur la marche du journal en question Il doit éviter de mêler le clergé à ses débats, tout en le défendant au point de vue de la liberté générale, et de la justice. La guerre qu'il a faite au libéralisme étroit et mesquin dans la personne de l'Eclaireur et de l'Indépendance, est une bonne guerre. J'ai été très satisfait de ces articles. Qu'il tombe sur le corps à ce libéralisme bâtarde, et sa cause sera belle, et son triomphe utile. (...) les derniers numéros me plaisent même beaucoup plus que les premiers. Qu'il continue ainsi; qu'il ne s'écarte pas de la ligne de modération où il est entré; qu'il évite de se brouiller avec des amis et ses appuis naturels. Il a su qu'il n'a rien gagné aux caresses qu'il a faites au Tieltenaer. Qu'il sache se passer d'une amitié dangereuse, sans se faire inutilement des ennemis. Je n'ai aucune confiance quelconque dans la presse dite libérale; parce que cette presse n'est pas attachée au pays par le coeur, mais par la bourse...*". 2 juli 1848 : "... *Je suis très content de la ligne politique de la Patrie, sauf par ci par là une petite faute ou inadvertance. Les petites nouvelles sont encore trop négligées, et on ne classe pas les faits sous des rubriques distinctes, ce qui est important pour la clarté. Hier on a jeté dans le corps du journal des nominations de vicaires - c'est tout ce qu'il faut pour faire passer de nouveau le journal pour l'organe officiel du clergé. Ne pourrait-on pas placer ces faits sous la rubrique générale nominations, sous laquelle on classerait aussi les nominations civiles, administratives, etc... ? Ne pourrait-on pas placer la mort des curés et vicaires sous la rubrique générale : nécrologie ou décès ? Cette disposition matérielle, qui paraît peu importante, change cependant aux yeux du public, le caractère de ces nouvelles. (...)*"; 15 juli 1848 : "... *Insistez pour qu'on ne retombe pas dans le pêle-mêle des nouvelles, vers lequel on marche à grands pas. L'intérêt d'un journal dépend en grande partie des petites nouvelles, et la Patrie n'y donne aucun soin. La rédaction doit être plus nourrie...*".

(2) *La Patrie*, 21 april 1851, p. 1 A.

la Patrie, zich eens en voorgoed te ontdoen van de verlieslatende post. Een toevallige omstandigheid zou aan beide partijen genoegdoening verschaffen. Op 6 februari 1851 zocht R. Boeteman contact op met Amand Neut en stelde hem voor dagelijks tweehonderd nummers van l'*Organe des Flandres* te willen overnemen onder een gewijzigde titel. Hij verklaarde zich op voorhand akkoord met de prijs en bekende op zoek te zijn naar een stroman die te Brugge als uitgever zou optreden (1).

De keus van de persoon was beslissend. Neut behoorde tot de belangrijkste perstenoren van zijn generatie. Hij had te Gent een trust uitgebouwd van klerikale kranten die gelezen werden (2). Hij had de onderhandelingen gevoerd die zouden leiden tot de fusie van de *Journal des Flandres* en *Le Conservateur* (3). Maar wat Boeteman niet vermoedde, was dat Neut ook uitstekende relaties onderhield met de bisschop van Brugge, dus met Mgr. Malou. Meer dan een jaar reeds voerden beide een drukke en zeer vriendschappelijke briefwisseling. Neut had zelfs een uiterst delicate opdracht met succes vervuld. Rond dat tijdstip had minister Rogier een wetsontwerp betreffende het middelbaar onderwijs neergelegd dat in bepaalde klerikale kringen op hardnekkige weerstand beloofde te stuiten. Vooral Malou kantte er zich beslist tegen en had zijn argumenten ontwikkeld in een anonieme brochure, die door Neut, met inachtnaam van de grootste geheimhouding omtrent de identiteit van de auteur, massaal was verspreid (4). Verder stelde hij zijn krant ter beschikking van Malou en praatte honderd uit over de achtergronden van het politieke leven in Oost-Vlaanderen (5).

Bleef het eerste bezoek van Boeteman zonder gevolg, het sein stond in elk geval op groen. Aan weerszijden was men bereid om elke kans om beide bladen in te pakken, met uiterste inzet aan te grijpen. De kennersblik van Neut had vlug doorzien dat de hoofdplaats van de West-provincie een ruim doch tot nog toe slecht ontgonnen afzetgebied kon bieden voor een dynamische persoonlijkheid van zijn ge-

(1) Neut aan Malou, 7 febr. 1851. B.A.B. B. 290.

(2) Edouard-Amand Neut (1812-1884). Zie over hem en de vorming van zijn pertrust : E. VOORDECKERS, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers*, p. 136 en passim. Een geschilderd portret van A. Neut hangt thans nog in de bovenzaal van het C.V.P.-lokaal "De Concordia", Zuidzandstraat, Brugge.

(3) Neut aan Malou, 16 maart 1850. B.A.B. B. 290.

(4) H. FASSBENDER, L'Episcopat belge et le projet de loi sur l'enseignement moyen de 1850. Attitudes et opinions, in : *Bulletin de l'Institut Historique belge de Rome*, XL, 1969, pp. 476 et sqq. Terloops : de bundel B. 290 in B.A.B. bevat nog enkele aanvullende gegevens over de oplage.

(5) b.v. Neut aan Malou, 13 febr. 1850. Ibidem.

halte. Het ontging hem niet langer dat de *Standaerd van Vlaenderen* af en toe bij de republikeinse *Broedermin* aan roofofbouw deed en theorieën verkondigde : "...qui au fond tendent à l'excitation des classes pauvres contre les riches" (1).

Eind augustus zette de tweede en definitieve fase in : Boeteman wilde zijn beide bladen kwijt. Van dan af begon Neut, met een onbehaaglijk stemmende rechtzinnigheid, alle détails van de onderhandelingen aan Mgr. Malou mede te delen, boven het hoofd en buiten weten van de betrokken eigenaar.

Hij onderstreepte de wanordelijke boekhouding, de verouderde werkmethodes bij de *Standaerd* -"on ne traduisait pas une demi-colonne par numéro : le tout (...) est coupé des journaux flamands"- en vooral de overdreven eisen van Boeteman. Boeteman vroeg 25.000 F, Neut bood er 12.000, en : "il a répondu que sa femme ne consentirait jamais à céder la propriété pour ce prix-là". Van zijn kant liet Boeteman horen dat hij helemaal niet te spreken was over de plaatsvervanger van Lebrocquy en dat hij zou doorzetten met de publicatie indien er geen vergelijk kon gevonden worden, desnoods zonder subsidie (2). De volgende week reeds, bond hij in. 20.000 F volstonden : de *Standaerd van Vlaenderen* had bij de aankoop 16.000 F gekost en kon jaarlijks 6.000 F opbrengen, *La Patrie* daarentegen was een flop : zij kon maar op de been gehouden worden met "subsidies" en had reeds "d'immenses sacrifices" gekost (3). Een bezoek aan de werkplaatsen zelf stijfde Neut in zijn overtuiging dat zijn aanbod binnen redelijke perken bleef.

Meteen trad op het vlak der onderhandelingen een zekere verruiming in : de aanmoedigingen van de zijde van het bisdom brachten Neut ertoe, zelf de voorwaarden te bedingen waaronder hij de erfenis zou overnemen. Naast een algemene subsidie van 6.000 F vroeg hij voor zichzelf een billijke vergoeding : "Certes, Monseigneur, je désire obtenir un bénéfice honnête pour mes peines qu'on ne pourra payer, car je me dévoue toujours corps et âme à des affaires vers lesquelles la conviction m'entraîne..." (4). De penneridder kende de regels van het tornooi.

In het bisdom evenwel, waar het bijeenbrengen van de nodige fondsen traag verliep, zag men met opluchting dat de drukte rond de verkiezingen van september 1851 de onderhandelingen voor een

(1) Neut aan Malou, 23 febr. 1851. B.A.B. B. 290.

(2) id. aan eod. 25 aug. 1851. Ibidem. Door een schatter werd gans de inboedel op 3276,40 F geraamd. Zie bijlage 5.

(3) id. aan eod. 30 aug. 1851. Ibidem.

(4) id. aan eod. 3 sept. 1851, 9 sept. 1851, 15 sept. 1851. Ibidem.

tijdlang deed opschorten (1). Ondertussen daalde het peil van *La Patrie* onrustwekkend, het abonnementenaantal in een zelfde neerwaartse richting meesleurend (2). De vrees dat Boeteman, in een ogenblik van vertwijfeling, *La Patrie* zou laten schieten was dus niet ongegrond (3). Deze omstandigheid verhaastte de afsluiting van het akkoord. Op 10 december 1851 ging de droom van Mgr. Malou in vervulling : op naam van kanunnik Scherpereel trad het bisdom in eigendom van *La Patrie* en de *Standaerd van Vlaenderen*. Op een losse nota schreef Scherpereel de koopsom neer : 15.000 F (4).

Het bisdom was dus opnieuw gekweld met het probleem van de financiering van de transactie en de bezoldiging van Neut. Om de publieke opinie in de onwetendheid te laten, nam men de discrete oplossing over, die ook bij de *Journal de Bruxelles* was toegepast. Enkele gegoede katholieken onderschreven de verplichting twee maal per jaar en voor de duur van zes jaar, met aanvang van 1851, een bepaald bedrag neer te tellen (5).

Uit enkele papiersnippers, vluchtig neergekrabbeld door kanun-

(1) Malou aan Neut, 16 sept. 1851. B.A.B. B. 221. "(...) *L'Evêché est trop chargé pour s'engager seul dans cette affaire. Je presse mon monde, mais les uns sont à Londres, d'autres traînent, d'autres enfin attendent l'exemple d'autrui, et comme il serait dangereux de brusquer, je ne vois point d'autre moyen de réussir que des instances continuelles et calmes qui supposent une grande patience, j'ai la confiance qu'il nous fera bientôt atteindre notre but. (...) Pourriez-vous trouver une combinaison où à la deuxième ou troisième année, la moitié du produit net des abonnements qui dépasseraient tel chiffre à fixer, décompterait du subsidé ? De cette manière vous resteriez intéressé à augmenter le nombre des abonnés indéfiniment, et les protecteurs du Journal ne seraient plus exposé à donner sans but un subsidé. (...) Le correspondant d'Italie, de la Patrie, est à l'oeuvre. Vous avez vu l'autre jour un petit spécimen de la correspondance anglaise*".

(2) Neut aan Malou, 23 sept. 1851, 25 sept. 1851. B.A.B. B. 290.

(3) Neut aan Malou, 24 okt. 1851. Ibidem. Malou aan Neut, 25 okt. 1851, B. 178; 25 okt. 1851; Neut aan Malou, 7 dec. 1851. Ibidem.

(4) B.A.B. B. 194. Zie ook het attest van Neut aldaar.

(5) B.A.B. B. 194. *Souscription volontaire pour le maintien et l'organisation sur un pied respectable d'une publication quotidienne destinée à combattre les doctrines subversives de la société et l'esprit d'irrégion que les journaux s'efforcent de propager en notre ville. / La souscription constitue un engagement d'honneur contracté pour six ans. Chaque souscripteur versera son contingent annuel en deux paiements exigibles, le premier à la fin du semestre, l'autre à la fin de l'année. Un caissier se chargera de recueillir les sommes souscrites et de solder les dépenses résultant de la publication. Aux deux échéances susmentionnées, le caissier fera toucher l'argent au domicile du souscripteur contre reçu signé de sa main. Les premières dépenses avant été faites déjà dans la prévision du concours qu'assurera la souscription, la première année prend date du mois de mai 1851, et le dernier terme sera écoulé au mois de mai 1857.*

nik Scherpereel, konden enkele namen geïdentificeerd worden (1).
Deze lijst is zeker niet volledig :

- 1851 : douairière van Caloen-De Potter : 300 F (2).
- op 15 juni 1853 : weduwe van Tieghem de ter Hoye : 50 F, voor de termijn 1853-1854 (3).
- Een ander ongedateerd blad vermeldde :
 - van Tieghem de ter Hoye : 100 F jaarlijks.
 - Jean en Vincent Coppieters : 1851-1852 : 100 F; 1852-1853 : 50 F; 1853-1854 en 1854-1855 : 100 F (betaald in 1856); 1855-1856 : 50 F (betaald in 1857). In 1852-1853 weigerde Vincent nog langer te betalen (4).
- Een andere snippet, zonder datum, gaf :
 - de weduwe van Caloen de Potter : 300 F
 - Mgr. de Bisschop : 1000 F
 - Euph. Van Caillie : 200 F (5)
 - Mevr. Van Caillie-Gilliodts : 100 F (voor 5 jaar) (6)

(1) B.A.B. B. 194.

(2) Marie, Catherine, Christine de Potter (Brugge, 11 mei 1793-Brugge, 31 okt. 1864). Dochter van Pierre, Clément en Marie Maroux. Zij was dus de zuster van de bekende republikein Louis de Potter. Zij huwde met Joseph, Bernard van Caloen, burgemeester van Loppem. (R. COPPIETERS, *Notices généalogiques et historiques sur quelques familles brugeoises*, Bruges 1944, p. 17).

(3) Eugénie, Marie Soenens (Gent, 22 mei 1799-). Huwde met Charles, Julien van Tieghem de Ten Berghe et de ter Hoye, ridder door K.B. van 16 sept. 1822. Afkomstig van Kortrijk. (*Annuaire de la Noblesse*, 1856, p. 215).

(4) Vincent, Jacques, Sabin, M.G. (Brugge, 8 juni 1821-Loppem, 11 juli 1872). Zoon van Anselme, M. Idesbalde en M. Anne, Caroline, Eleonore van Ockerhout de ter Zaele. Hij huwde met Mathilde, M.G. Kervyn.

Jean-Baptiste, Albert, Brunon, G. (Brugge, 6 okt. 1783-9 febr. 1862). Zoon van Albert, Joseph en Sabine, Angélique van Zuylen van Nyevelt. (E. COPPIETERS & C. VAN RENYNGHE, *Histoire professionnelle et sociale de la famille Coppieters*, Bruges 1968, (Tablettes des Flandres, 8), dl. II, pp. 261-280, en dl. I, p. 426).

(5) Euphémie, Idonie, Marie Van Caillie (Brugge, 1 mei 1824-Brugge, 14 nov. 1906). Dochter van Joseph, notaris, en Maria-Catherina De Roo. J. Van Caillie-De Roo hield zich actief met het lokaal politiek leven in.

(6) Kon niet geïdentificeerd worden. De grootmoeder van Euphémie, de moeder van M.C. De Roo dus, was een Van Caillie. Gaat het hier om een verwarring van beide namen ? Deze en voorgaande inlichtingen werden ons zeer bereidwillig verstrekt door notaris G. Van Caillie. Hiervoor onze beste dank.

de Melgar : 500 F (1)
 Jean Coppieters en neef : 100 F (voor 5 jaar)

Dit vertegenwoordigde een minimaal inkomen van 2.200 F.

Mgr. Malou had zich de medewerking weten te verzekeren van enkele grootgrond eigenaars en van edellieden. Hij zou er in de komende jaren ook de verschuldigde tol aan betalen.

Ook na het verdwijnen van Boeteman verbeterde de gezondheidstoestand van beide bladen niet erg. Elk jaar diende het bisdom een stevige injectie toe te passen. De oplage bleef eveneens stationair. Een rudimentaire en zeer onduidelijke jaarbalans geeft hiervan een benaderend beeld. Het stuk droeg als enig dateringselement "*dix ans après l'accord*", zodat het wellicht betrekking heeft op het jaar 1861. Hoewel het buiten de hier behandelde periode valt, kan het toch nog als illustratie dienen.

(Inkomsten)

Te Brussel (à Bruxelles) (2)	1.000 F
400 <i>Standaard</i> aan 15 F	6.000 F
200 <i>Patrie</i> aan 36 F	7.200 F
Aankondigingen	<u>3.000 F</u>

(Totaal : 17.200 F)

(Uitgaven)

Zetwerk en drukken (2 kranten)	1.000 F(3)
Papier <i>Standaard</i>	1.350 F
Papier <i>Patrie</i>	<u>2.000 F</u>

Totaal : 13.094 F

(1) Pierre-Jacques de Melgar de Breydelaere et de Sporkinshove (Brugge, 16 nov. 1776-Brugge, 4 jan. 1858). Huwde met Sabine, Isabelle G. Coppieters. Hij was reeds vóór 1830 lid van de "Roems Catholieke Maatschappij ter bevordering van Godsdienstige Wetenschap en Goede Zeden voor het Koninkrijk der Nederlanden". (E. COPPIETERS, *Histoire professionnelle...*, dl. II, pp. 510-513).

(2) Wat was de betekenis van die woorden? Hadden ze betrekking op fondsen van de "*Société pour le progrès de la presse conservatrice*", die onder impuls van de gebroeders Malou in 1852 was opgericht? (P. VERHAEGEN, *La presse catholique à Bruxelles, Anvers, s.d., p. 21*).

(3) Even verder bevonden zich nog twee losse aantekeningen: 900 F Cruysmans. 900 F Van Hoorenbeke, Was de opsteller die Malou had aangeworven nog steeds aan het blad verbonden? Verzorgde van Hoorenbeke nog steeds het drukwerk?

Huis en belastingen	1.000 F
Agentschap Havas	420 F
Opsteller	2.500 F
Bureelhoofd	1.300 F
Knecht (<i>domestique</i>)	400 F
Licht en vuur	300 F
Briefport	300 F
Kranten en tijdschriften niet in ruil ontvangen	400 F
Onderhoud van het materiaal	700 F
	<hr/>
	Totaal : 20.514 F
<i>dix ans après l'accord</i>	17.200 F
	<hr/>
	3.314 F
Aan M. Neut	3.000 F

Enkele andere krabbels op hetzelfde blaadje verstrekten nog preciesere gegevens.

454 <i>St. (andaerd)</i>	15 aan 10 F (per jaar)
	15 gratis
325 <i>Patrie</i>	202 geheel betaald
	90 gratis
	36 F (?) of g (?)

Neut zelf zou onder deze toestand niet lijden. Zijn financiële status was contractueel vastgelegd en werd geregeld verbeterd. Evenwel kon hij zelf niet tornen aan de krachtlijnen die het blad gedurende twintig jaar zouden domineren. De interne verhoudingen met opdrachtgever en ondergeschikten waren te sterk vastgelegd (1).

Niettegenstaande deze onbetwistbare afhankelijkheid, liet hij, als bezoldigd schrijver in dienst van het bisdom, van 1 januari 1852 af, op *La Patrie* en de *Standaerd van Vlaenderen*, de misleidende vermelding aanbrengen : A. Neut, drukker, eigenaar en uitgever.

Het bisdom zegde hem voor de redactie van de *Standaerd van Vlaenderen* de steun toe van de Corte, missionaris van het bisdom. Deze opdracht werd met zoveel tegenzin aanvaard en uitgevoerd, dat Neut zelf bijna uitsluitend de kopij voor beide bladen mocht leveren. Hij liet niet na zich geregeld hierover te beklagen (2).

(1) Zie bijlage 6.

(2) Neut aan Malou, 4 mei 1855, en een niet gedateerde brief, zeker verstuurd vóór 30 september 1856. B.A.B. B. 194.

Na de eigendomsoverdracht behield de familie Boeteman nog moeilijk te bepalen contacten met beide bladen. Albert Verstraete-Yserbyt, de schoonzoon van Boeteman en kaarsenhandelaar, bleef hem regelmatig bijstaan (1). Een andere zoon, Amand, kon het niet aarden met de nieuwe hoofdredacteur, keerde hem de rug toe en stichtte een eigen blad *Burgerwelzyn* (2).

Over één persoon, namelijk J.P. Van Horenbeke-De Vliegheer, die gedurende vijftien jaar trouw de druk van beide bladen had verzorgd, werd in de loop van de onderhandelingen met geen woord gerept. Hoewel hij over de financiële middelen beschikte en bereid was een ernstig bod te doen, werd hij nooit aangesproken en volledig buiten de regeling gehouden (3).

Daarmee nam deze onverkwikkelijke geschiedenis een einde en werd de kringloop gesloten.

*
* *

Een onzichtbare muur van verbijsterende omvang scheidde voortaan het katholieke bevolkingsdeel af van "het andere". Deze lijn sneed meedogenloos dwars doorheen alle rangen en standen : adel, burgerij, handelaars, nijveraars, vrije beroepen, middenstanders, eigenaars, renteniers, bedienden, arbeiders...

Het systeem was waterdicht. Nergens kon "de andere" gedachte nog doorsijpelen. Het verbod van lectuur strekte zich uit tot alle niet-katholiek geëngageerde kranten, enkele nietszeggende informatiebladen uitgezonderd. Elke overtreding stond gelijk aan doodzonde, het ergste wat een rechtgelovige meende te kunnen overkomen. Voor velen ging deze afscheiding gepaard met zeer pijnlijke gewetensconflicten. Voortdurend maande de bisschop zijn dekens en bezorgde biechtvaders aan om de grootst mogelijke tact en geduld aan de dag te leggen. Op lange termijn gezien, bestond er evenwel geen enkel alternatief : een overtuigd gelovige diende zich uiteindelijk te schikken. Bij volharding in de dwaling stelde hij zichzelf, meteen en totaal, niet alleen buiten de kerk, maar vooral buiten het sociaal milieu waarover haar zeggingskracht zich uitstrekte. Twijfelaars, nieuwsgierigen en sceptici wisten dat onderduims lezen niet onopgemerkt kon doorgaan. Van alle zijden loerde verklikking : kinderen, leraars, bevriende

(1) *Het Brugsche Vrye* : 29 sept. 1850, p.3 A.B.; 6 maart 1851, p.1.

(2) *Standaard van Vlaenderen* : 11 maart 1852, p. 2 C; 13 maart 1852, p. 1 B.C.

(3) *Het Brugsche Vrye* : 10 jan. 1852, p. 1 C.

en minder bevriende bezoekers, postboden, kosters ... tot stads- en dorpsklappeien toe. Het probleem van de "vrijheid van pers" was aldus opgelost.

Deze muur kende geen doorgangen. De leesclubs, waar allereerste kranten werden aangekocht, kon men nauwelijks als checkpoints beschouwen. Ook daar golden rigoureuze dezelfde regels. De herbergen ontsnapten evenmin aan het toezicht. Er verzezen katholieke toneelgroepen, zanggroepen, volksbibliotheken, kunstkringen, enz...

Op deze wijze hadden de bisschoppen een verantwoordelijkheid van nauwelijks voorstelbare draagwijdte op zich gehaald, zowel tegenover de kerk die zij geloofden te verdedigen als tegenover dat deel van de maatschappij dat aan hen gehoorzaamde. Zij beslisten haast kritiekloos over het maatschappijbeeld dat telkens mocht voorgespiegeld worden ! In plaats van scheiding van kerk en staat, of binding van kerk en staat boetseerden zij een staat binnen de staat op patronen die zij zelf ontwierpen. Het staat nu reeds vast dat bijna alle bisschoppen ernaar gestreefd hebben en erin geslaagd zijn om in hun dioceses rechtstreekse greep te krijgen op de lokale en regionale pers. Boussen en Malou te Brugge, Van Bommel in Luik, de Montpellier in Namen en later in Luik, Delebecque in Gent. Alleen de kardinaal leek vooralsnog de laatste consequenties van dit offensief te voorzien en te vrezen.

De vraag in welke mate zij zich hierbij lieten leiden door politieke of religieuze oogmerken lijkt eerder retorisch en zal wel nooit kunnen worden achterhaald. Trouwens, doet het nauwkeurig afwegen van de dosering iets ter zake ? Bij dergelijk optreden tegenover de pers konden onmogelijk politieke implicaties vermeden worden : het drastisch afgrendelen van de invloedssferen betekende op zichzelf reeds een politieke daad. Ook bekenden Boussen, Delebecque en Van Bommel openlijk dat zij tot daden overgingen met het oog op de verkiezingen. Anderzijds weer kan men onder de Belgische bisschoppen, na 1830, geen gelukzoekers of politieke creaturen aanwijzen. Ieder had op zijn manier een oprecht geloof in de verhevenheid van zijn goddelijke zending.

De vraag door welke personen of groepen zij zich lieten inspireren of leiden komt ons veel belangwekkender voor (1). Vooreerst waren ook de bisschoppen kind van hun milieu. Boussen was afkomstig van Veurne. Verder beschikte niemand onder hen over voldoende financiële middelen om op eigen krachten een blad in stand te

(1) Wij verwijzen hier tevens naar de "Nabeschuwing" bij A. VERMEERSCH, *De structuur...*, pp. 116-118.

houden, zodat zij noodgedwongen op derden beroep moesten doen. Deze groepen eisten vanzelfsprekend een bevestiging van hun maatschappijbeeld als onderpand voor hun steun. Welnu, het blijkt dat de adel en de oude patriciërsfamilies, telkens zeer overwegend grootgrondeigenaars, de meest daadkrachtige hulp boden en dat in Brussel, in Luik, in Gent, in Namen en in Brugge. Zou deze vaststelling de hypothese niet kunnen bevestigen dat deze schijnbare agressieve houding van het episcopaat in de jaren 1837-1840, *in se* niets anders inhield dan een bewuste of onbewuste poging om een vertrouwde samenleving te handhaven? Een maatschappij dan waarin de landbouw en de grootgrondeigenaars primeerden en waarin de godsdienst een onaangevochten voorrangspol speelde? Was hun beklemming immers niet gegrond? In dezelfde jaren nam het aantal Naamloze Vennootschappen een fantastische vlucht. Het vertrouwen in de grenzeloze mogelijkheden van handel en nijverheid deinde over steeds bredere bevolkingsgroepen uit. En het was de liberale pers die zich met deze belangen identificeerde. Daarom werd zij verboden. Ook de klerikaal-democratische pers, die in lagere regionen een voedingsbodem vond en het statische, standenhiërarchische maatschappijtype aanvocht, kon aldus geen genade vinden en diende uit de weg geruimd. Te Gent geschiedde dit hardhandig, te Brugge geruisloos doch niet minder doeltreffend.

Niettemin was deze conservatieve campagne bij voorbaat tot mislukking gedoemd. Het gehoorzamend katholieke bevolkingsdeel vormde immers geen homogeen sociaal geheel. Het borg ook andere dan agrarische belangen. Vandaar de gewetensconflicten en de uiterste voorzichtigheid tegenover de biechtelingen, vandaar het lage abonnementenaantal van *Le Nouvelliste*, vandaar het succes van een Vlaamstalige editie die wel op het platteland doordrong.

Deze spanningen hadden onvermijdelijk een weerslag op de houding van de zelfstandige krantendirecteurs. Geen enkele verkeerde in de mogelijkheid om de krachtlijnen te onderscheiden en om de vectoren te localiseren. Geprangd ergens tussenin moesten ze bezwijken of in opstand komen. Boeteman, de eigenaar van *Le Nouvelliste* was bang voor zijn duiten en de liberalen. Hij begreep niet al te best wat van hem verlangd werd, doch durfde verzet bieden. Wat moest gebeuren, gebeurde. Het bisdom schreef hem eerst strengere richtlijnen voor en kocht ten slotte zijn eigendom op om het toe te vertrouwen aan een bezoldigd schrijver.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1.

Hayman-Hye aan Mgr. Boussen; Gent, 31 dec. 1836. B.A.B. C. 539

Plusieurs personnes bien instruites et dignes de foi m'ont averti que des membres influents de votre clergé & même de votre conseil ne cessent de parler contre le *Journal des Flandres* dont je suis connu comme propriétaire principal, et menacent d'une persécution sourde les ecclésiastiques qui continueraient à le lire; Votre Grandeur comprend combien ces menaces dans la bouche de personnes, qui usent ou abusent de son nom doivent nuire à ma réputation de catholique, et comme l'intérêt matériel n'a jamais été le mobile de l'entreprise, je n'aurais point réclamé, si l'on ne s'était attaqué qu'à lui, mais ma conscience m'oblige à avoir soin de ma réputation quand elle est si violemment compromise. *Le Messager de Gand*, feuille immorale et anti-catholique circule dans votre diocèse, Monseigneur, et jamais on n'a pris contre sa lecture des précautions semblables, le petit journal qu'on a imprimé longtemps à Courtrai, n'avait d'autre mission que d'insulter la religion et ses ministres (1), cependant il est avéré qu'on n'a point usé de telles menaces contre ceux qui le lisaient : ne dois je pas en conclure que mon journal est regardé comme plus dangereux que ces feuilles généralement décriées ?

Je ne sais, Monseigneur, si dans votre pensée une opinion politique, contraire à la vôtre, vous paraîtrait un motif suffisant pour interdire une feuille, je pense que non; mais en supposant l'affirmative, j'ai lieu de croire que Votre Grandeur n'est pas opposée à la tendance politique du *Journal des Flandres* : il y a peu de jours que sa Majesté le Roi Léopold a daigné me dire à moi-même qu'en suivant la marche qu'il a tenue depuis quelque temps le journal ferait le plus grand bien dans le pays.

Ce n'est pas non plus en matière religieuse que je puis croire la rédaction repréhensible; depuis longtemps elle a exprimée sa soumission humble, entière et sans réserve aux Encycliques de sa Sainteté; *l'Ami de la religion* a applaudi à la précision de cette profession de foi. Depuis cette époque, le journal a toujours été des premiers à flétrir les égarements ou se précipitait le malheureux abbé de Lamennais. Je n'ose pas parler de l'accusation qu'on a faite contre la feuille d'avoir été inexacte dans le récit de quelques faits indifférents; cette accusation est trop futile et retombe d'ailleurs sur le *Standaerd van Vlaenderen*. Dernièrement encore j'ai cru devoir par principes religieux renoncer à la dispense que j'avais obtenue d'imprimer les dimanches.

Persuadé qu'une équité parfaite préside à tous les actes de votre Grandeur, j'espère qu'elle voudra bien m'indiquer ce qu'elle trouve dans le journal qui mérite la persécution dont il est l'objet dans le diocèse de Bruges ou, s'il n'en existe pas de motif, qu'elle donnera ordre d'y mettre un terme.

Ce serait avec une répugnance profonde que j'entretiendrais le public d'une affaire où le nom de votre Grandeur et de respectables ecclésiastiques

(1) Hij doelde hier wellicht op de *Courrier de la Lys* (... 3.1.1834), zie : H. DEGRAER e.a., *Repertorium van de pers in West-Vlaenderen...*, p. 258.

serait compromis; si cependant je n'obtenais ni explication ni justice, la religion même m'en ferait un impérieux devoir.

Daignez agréer.....

Haymanhye (1).

BIJLAGE 2.

Franciscus Renatus Episcopus Brugensis ad universum Clerum dioecesis nostrae

intimo cordis dolore percussi Didicimus inter nonnullos de clero nostro, quem in visceribus D.N.J.C. paterno prosequimur affectu, schismata esse, non fidem eorum utique, de qua absit ut ambigamus, sed charitatem laedentia - quo ex fonte deploranda haec scaturiunt dissidia? Quis credat? ... ex lectione diariorum, pro quorum redactoribus, temquam pro aris et focis dimicant aliqui, ex erronea utcumque, quam de iis conceperunt, opinione!! at, nonne statui nostro, tam sublimi, indicorum est talibus nugis pacem, quam nobis reliquit ac dedit dominus, e mutuis pellere praecordiis? Nonne flendum magis est id ipsis-met innotescere fidelibus, ex hac dissensione scandalisandis? Itaque ex eis, seposito omni partium studio, quae bona sunt promamus, quae mala respicamus ovesque nobis concreditas idipsum sapere Doccamus.

Observemus duplex passim esse negotiorum genus, quod publiciis tractari foliis solet; religiosum unum, aliud politicum, prius nostrae subiacere censurae nemo catholicus inficiatur; nec aequus rerum ponderator, etiamsi, moderno usu, liberalis audiat, contendit religiosa, politicis immixta, nostro subtrahi iudicio: in huiusmodi, proinde, pleno iure pronuntiamus.

Politica vero, quaeve politicis adstipulantur negotia, sophistarum novissimi saeculi paralogismis insistentes, nostro examini praeripere satagunt hodierni ecclesiae osores, quibus, proh dolor? Calculum adjiciunt nonnulli sacerdotes sacrae hierarchiae portaesi: at perperam isto modo tuentur resistantiam. Nam caractere quo insigniti sumus, nos iuribus civicis haud spoliatur, non minus clam laici, patriae prosperitati adlaborare possumus ac tenemur, cooperando, quantum fas est, reipublicae paci a qua saepe dependet religionis tranquillitas. Igitur ex omnibus, id genus, diariis seligere prudentissimum est, ea quae a probis regni administris inanes et arbitrarios obices potentius amoveant.

Sincere iam quaeritur, an Istius modi sint illa diaria quae systematicum, ut aiunt, oppositionem profiteri vix desistunt, quorum redactoribus qui (...) (a) caece quam tenaciter adhaerent sacerdotes - (t) urpiter (a) ingrati sunt gubernio, de ecclesia bene merito (...) (a) ejusque ministros propenso, uti iam pridem multiplex nuperrima probavit experiantia!

En quae ad dioecesis nostrae bonum serio proponenda omnium meditatione duximus, firmiter confisi universa ac singula dilecti cleri membra. Se iis sine ulla tergiversatione, ultro conformatura fore iure hoc, quod praesentibus exer-

(a) Linker bovenhoek van blad afgescheurd.

(1) Zie over Hayman-Heye: E. LAMBERTS, op. cit., p. 404, noot 1.

cemus, quilibet in sua dioecesi gaudet antistes, utpote solus iudex positus regere ecclesiam sibi subditam, tacitis etiam sapienter motivis, de quibus utcumque iudicare nequeunt vel ipsi-met indigena : quantumvis exteri ?

Si autem, quod deus avertat, ex nostris quidam audeant recalitrantibus in aliena dioecesi adulari, noverint si inique falcum mittere in messem non suam, dum tumidi ad proprium tribunal evocant qua foris, id est, extra territorium nostrum statuuntur, non verentes, alios iudicando, se forsan ipsos condemnare.

Quapropter universos ac singulos e clero nostro in charitate D.N.J.C. paterna pastoralique voce monemus ut, depositis praeoccupationibus quibusvis, non modo inter se, sed et cum fidelibus sibi commissis, religiosa politicaeque paci stabililandae strenue admittantur, prudenter obturantes os suum atque sedulo se interdicantes a temeris discursibus ac obliquis quae, sive in hac sive in aliqua dioecesi turbas parere nata sunt : atque si opus est, quod tamen non arbitramur, utpote de omnium bona voluntate convicti; id eis in virtute filialis obedientia, quantum fas est, districte mandamus declarantes, nobis dolentibus licet ac invitis, in delinquentes savitum iri, affectuose signamus

vester humillimus

Datum Brugis e palatio nostro

januarii 1839(1)

BIJLAGE 3.

Scherpereel aan Tanghe; Roeselare, 14 dec. 1840. B.A.B. C. 539

J'emploie mon premier moment libre pour vous accuser réception de votre agréable lettre d'hier soir, et vous demander pardon d'avoir négligé de répondre à votre précédente. Je suis d'accord avec le désir que vous y témoigniez, mais il me semble qu'on ne peut encore que glisser de loin en loin un mot sur les élections.

Au fait. L'encouragement que Monseigneur accorde au *Nouvelliste* me cause un plaisir sensible et plus sensible que vous ne l'auriez prévu. J'en étois si content pour M. Boeteman lui-même parcequ'il me paroit toujours avoir une peur extrême des désabonnements. Son énergie a besoin d'être trempé, car il a une peur puérile des libéraux de Bruges; ce n'est pas par un système de ménagement qu'on les gagne, au contraire, ils s'enhardissent et prennent pour de la faiblesse le soutien qu'on semble parfois accorder à leurs institutions ou à leurs opinions.

Malgré la vive satisfaction que j'en éprouve je ne puis vous cacher qu'après réflexion, je crains terriblement les conséquences de la mesure et que j'aurois prié Monseigneur de grâce de ne pas la prendre, *le Nouvelliste* dut il être momentanément en perte. Je me suis posé ces trois questions : 1° quel est le but de la mesure ? 2° Quel en sera l'effet ? 3° La fin ne pouvoit-elle pas s'obtenir par des moyens qui exposent moins Monseigneur à de malveillantes attaques ?

Le but est de détruire la propagation et l'influence des principes pervers du

(1) B.A.B. B. 273.

siècle, de faire cesser les abonnements aux mauvais journaux et de les remplacer par des bons. Cette fin sera obtenue en grande partie : la prière de monseigneur sera regardée comme un ordre.

Ce ne sera pourtant pas le seul effet. On doit s'attendre à voir l'invitation de Monseigneur publiée par les journaux, traduite devant le tribunal du public, commentée, malicieusement interprétée. L'Esprit dominant même en Belgique me semble être travaillée d'une certaine licence, d'une liberté de jugement et de critique, d'une volonté d'indépendance dont l'application se fait sentir si déplorablement à l'égard du pouvoir spirituel lui-même et contre lequel esprit les bons catholiques et quelquefois les membres du clergé ne se mettent pas assez en garde. Les libéraux exploitent ces tendances, les demi-catholiques et ceux mêmes qui ont une rancune contre leur curé, leur vicaire ou un autre ecclésiastique ou brave homme soutenu par le curé, s'y laissent prendre par insouciance ou par dépit, et, il reste aux bons et au clergé même une faiblesse qui pour la généralité les empêche de prendre la défense de l'autorité spirituelle contre les détracteurs ou d'accorder seulement un franc appui à ceux qui se chargent de la défense. Plût à Dieu qu'il n'y en eut pas qui dans leurs imprudences dévoilent devant les laïques les faits dont les méchants abusent. Ainsi une chose non seulement excusable mais utile, peut-être même nécessaire pour le salut des âmes et la tranquillité de la patrie, sert de point d'attaque, on en déduit des conclusions, on calomnie tous les sentiments honnêtes, on s'élève contre le pouvoir spirituel. Voilà pour les ennemis ouverts. Les demi-catholiques applaudissent de loin et y prennent plaisir sous l'un ou l'autre prétexte, et parmi ceux qui devraient être le soutien de l'autorité lésée, il circule de sourds murmures, on fait de recherches canoniques et théologiques afin de découvrir au juste si c'est ou non un devoir rigoureux d'obéir aux prescriptions comme si l'intérêt des catholiques étoit non dans l'obéissance aveugle mais dans la pointilleuse susceptibilité avec laquelle on dispute à l'autorité les limites extrêmes du pouvoir qu'elle tient d'en haut, comme si c'étoit aux ouailles de conduire le pasteur, de lui déterminer de quelle manière un évêque doit veiller à la conservation du dépôt de la saine doctrine et de quelle manière il ne le peut pas. Le diocèse de Gand a offert un malheureux exemple des extrêmes auxquelles peut se laisser aller la licence, et les suites sont loin d'en être effacées. Il est vrai Monseigneur trouvera ici les dispositions et une déférence bien différentes, mais les circulaires auront du retentissement et les effets se reproduiront du moins en petit, je crains.

Je redoute peut-être trop la position intenable que la circulaire oblige Monseigneur d'accepter vis-à-vis du public. Nous aurons beau dire, on le rendra toujours solidaire des opinions du journal, et quelques soient nos bonnes intentions et notre réserve, tout journal est sujet à faire des bévues, et quand le journal passe pour l'organe de l'évêque, on recherche les bévues la loupe à la main. Ensuite, le journal doit bien dire quelque chose, et quand il parle dans le sens de Pierre, il offense Paul, quand il cherche à apaiser Paul, il contrarie Pierre; quoiqu'il fasse donc, on le critiquera et la responsabilité en retombera sur Monseigneur. Vous savez combien le seul soupçon sans preuve a déjà valu d'opposition au *Nouvelliste*. Les mauvais journaux feront les persécutés et ce rôle leur gagne ordinairement des dupes. Le persécuté de nos jours, fût ce un assassin, un homme perdu, mais surtout quand il y a apparence politique, s'entoure tout de suite d'amis dévoués qui mettent de l'acharnement dans l'appui qu'ils lui donnent et ne reculent pas devant les sacrifices. Ainsi le *Nouvelliste* gagnera en abonnés, perdra en considération, en liberté, en influence, et les mauvais journaux chercheront avec fureur à ressaisir les pertes qu'on leur cause.

Monseigneur s'est dit : Fais ce que tu dois et adviene qui pourra. J'aurais désiré qu'il ne se fut pas cru obligé à cette mesure d'éclat. N'eut-il pas suffi par exemple, de recommander *le Nouvelliste* à (...) (a) et de le faire recommander par les supérieurs officieusement et comme de leur chef, de le louer, de témoigner qu'on espère qu'il continuera à montrer un bon esprit etc.; puis à la réunion ordinaire des doyens de leur faire les mêmes recommandations mais seulement par forme de conversation. Excusez la liberté avec laquelle je présente mes craintes, je m'en trouve mal à l'aise pour Monseigneur, et c'est peut-être ce sentiment qui exagère à mes yeux les dangers de la circulaire.

L'article sur les journaux etc. étoit changé quand j'ai reçu votre lettre, on vous en donnera communication. Différez ou supprimez la publication comme bon vous semble, et si vous changez d'avis, retranchez ou substituez y ce que vous trouvez d'inopportun. J'avois un double but dans la série d'articles dont ceux-là étoient les premiers. D'abord de rendre la rédaction intéressante par des reminiscences curieuses et d'amener à l'union autant que possible les journaux qui passent pour catholiques afin que, dans les grandes questions nous n'ayons pas de nouveau le scandale de les voir s'abstenir par bouderie ou se jeter dans les rangs des ennemis. En second lieu d'expliquer pourquoi les journaux libéraux sont tant lus et combien il est nécessaire de revenir sur nos pas pour les remplacer par des journaux catholiques. Je pense comme vous qu'il faut en différer ou négliger l'impression s'il ne peut sans inconvénient être question historiquement du *Journal des Flandres*, cette omission affectée produiroit un plus mauvais effet qu'une bonne critique.

Agréez (...)

BIJLAGE 4.

Kontrakt met R. Boeteman. B.A.B. B. 278

Le sieur Boeteman Rombauid, contractant d'une part, s'engage par le présent acte, pour le terme de trois ans, à éditer le journal à fonder sous le titre de (...) (b) et à se charger de tous les détails et des chances de l'entreprise.

Il recevra de ce chef, à partir du premier mai une indemnité annuelle de (...) (c) mille francs qui lui sera remise dans l'année, en numéraire ou en bonnes valeurs. Le premier acompte de mille francs lui sera délivré dans le mois de la passation du présent contrat.

Moyennant cette indemnité le sieur Boeteman s'engage à éditer et publier le journal comme dit est ci-dessus et en outre, à mettre à la disposition de la rédaction, les journaux qui lui seront indispensables et nécessaires, un bureau ou local convenable, meublé de tous les accessoires essentiels, tels que pupitres, papier, encre, feu et lumière, etc...

Le sieur Boeteman contractant d'une part s'entendra avec le rédacteur principal, pour le choix d'un sous-rédacteur. Il devra pour l'insertion des ma-

- (a) Onleesbaar.
- (b) Opengelaten in de tekst.
- (c) Bedrag achteraf geschraapt.

tières, s'entendre également à l'amiable avec le rédacteur principal et ne pourra pas se refuser à imprimer, sans délai, les articles qui lui seront remis au nom de la rédaction. Le tout sans préjudice des stipulations portées au contrat d'engagement à souscrire entre le sieur Boeteman contractant d'une part et le rédacteur en chef.

Le journal sera imprimé en bons et lisibles caractères, avec toute la correction possible. Il (...) (a) la discussion de la feuille annexée au présent acte.

Le présent contrat pourra être considéré comme caduc et de nulle valeur pour l'avenir, en cas de commotions politiques radicales ou d'autres événements de force majeure.

Le journal qui fait l'objet du présent contrat, succédera au *Nouvelliste des Flandres*, en ce qui concerne les abonnés. Le sieur Boeteman déclare faire la cession de ces abonnés, pour tout le temps que le journal continuera à paraître, et ce sans aucune indemnité pécuniaire ou autres conditions.

Toutefois si à l'expiration des trois premières années, ou avant pour une des causes de force majeure, énoncés ci-dessus, le journal cessait de paraître, le sieur Boeteman rentrerait dans ses droits à l'égard de ces abonnés. Le prix d'abonnement du nouveau journal sera le même que pour le *Nouvelliste des Flandres*. En cas de suppression partielle ou totale du prix du timbre, le prix d'abonnement devra subir une réduction proportionnelle.

Le sieur Boeteman s'engage à remplir de bonne foi, les conditions stipulées par le présent contrat et de plus, à mettre tout en oeuvre pour le succès de l'entreprise.

Le sieur Boeteman sera libre de renoncer aux engagements portés au présent contrat, moyennant le paiement d'une somme de cinq cent francs, (en faveur du rédacteur en chef) (b).

L'indemnité de s.. (c) mille francs mentionnée ci-dessus, sera réduite de dix francs pour chaque abonnement payant qui sera pris en sus du nombre de deux cent cinquante, qui est approximativement le nombre actuel des abonnés du *Nouvelliste des Flandres*. Le montant de cette réduction sera perçu au profit du rédacteur principal.

Fait à Bruges le 6 avril 1848 et signé par le sieur Boeteman, contractant d'une part et le sieur Pollet J.B. contractant d'autre part (d).

Clauses additionnelles. Il est stipulé que la somme de cinq cent francs mentionnée au pénultième paragraphe du contrat sera payée au profit du rédacteur en chef dans le cas prévu par son contrat d'engagement. Bruges le 8 avril 1848 (d).

(a) Onleesbaar.

(b) Geschrap in de tekst. In de marge toegevoegd : retransché six mots nuls.

(c) Ook hier werd het bedrag achteraf geschrap. Het kan moeilijk anders dan "six" zijn. Het woord bestaat uit drie letters, daarvan werd de "s" en het punt van de "i" bewaard.

(d) Volgen de handtekeningen van beide contractanten.

BIJLAGE 5

Boedelbeschrijving van La Patrie en de Standaard. B.A.B. B. 194

377 petit romain	à 1,30	464,10
95 cicero	1,40	133
208 Philosophie	1,40	291,30
115 St.-Augustin	1,60	184
172 Gaillarde	1,75	303,25
130 id.	1,50	225
55 Gros romain	1,25	68,75
35 petit texte	1, --	35
Lettres de fantaisie		300
2 marbres		30
2 presses		1000
21 chassie	7	147
matériel		70
3 loogbakken		25

Total frs. 3276,40

Le soussigné a procédé à l'estimation du matériel repris ci-dessus et servant à l'impression de *la Patrie* et du *Standaard* à Bruges, et déclarant l'évalueur à la somme de trois mille deux cent soixante seize francs quarante centimes.

Bruges, 8 août 1852,

Annoot-Braekmans .

BIJLAGE 6

Kontrakten met A. Neut. B.A.B. B. 194

a. 10 december 1851.

Entre Monsieur le chanoine Scherpereel, domicilié à Bruges, et Mr. A. Neut, domicilié à Gand, est convenu ce qui suit.

1. La propriété des journaux *La Patrie* et *Le Standaard van Vlaenderen* est cédée par M. Neut à Scherpereel, moyennant la somme de quinze mille francs, payable soit en une, soit en plusieurs fois, d'après des stipulations à convenir.

2. De cette somme sera déduite la valeur du matériel de l'imprimerie de ces journaux, estimé à dire d'experts. Ce matériel restera la propriété de M. Neut.

3. La direction et la publication des deux journaux sont exclusivement confiées à M. Neut, sous les réserves ci-après indiquées.

4. M. Scherpereel payera tous les ans, à dater du 1er janvier 1852, à M. Neut, en quatre paiements trimestriels, la somme de deux mille cinq cents francs. Moyennant cette somme et tous les produits soit en espèces, soit en nature des deux journaux, M. Neut se charge de tous les frais quelconques qu'entraînera leur publication. Il mettra à la disposition des rédacteurs les journaux

et correspondances nécessaires à la rédaction, un local convenable, fourni de pupitres, plumes, encre, papier, feu et lumière.

5. Du subside annuel de deux mille cinq cents francs sera déduit par annuités le montant du matériel de la subdite imprimerie; toutefois, la première année, le subside sera versé intégralement.

6. Le présent contrat est fait pour cinq ans, à partir du 1er janvier 1852.

7. Au bout de la deuxième année, la moitié du produit net des abonnements qui dépasseront le nombre de quatre cents pour le *Standaard* et de deux cents pour *la Patrie*, chiffres qui ont servi de base au présent arrangement, sera déduite du subside annuel.

8. Si M. Neut venait à mourir, ou si le contrat était rompu de commun accord ou par force majeure, ou même après l'expiration du terme pour lequel il est conclu, ni M. Neut, ni aucun de ses ayant-cause, ne pourront établir à Bruges un journal flamand ou français de quelque nature qu'il soit, pendant les dix années qui suivront la cessation du contrat ou sa mort, sans permission par écrit de M. Scherpereel ou de son représentant.

9. Si l'une ou l'autre des parties contractantes n'entendait pas proroger le présent contrat au bout des cinq ans pour lesquels il est conclu, elle sera tenue de notifier son intention par écrit trois mois à l'avance à son co-contractant, faute de quoi, le contrat restera en vigueur d'année en année, jusqu'à déclaration contraire faite comme il vient d'être dit.

10. En cas de contestation sur l'exécution matérielle de ce contrat, le litige sera vidé par des arbitres acceptés de commun accord.

11. M. Scherpereel fournira à ses frais un rédacteur à *la Patrie* et un rédacteur au *Standaard*. Les rédacteur seront tenus de se conformer aux stipulations convenues entre les parties contractantes, et de suivre pour le travail matériel les règles qui seront établies par M. Neut.

12. Les deux journaux ont pour mission de combattre les doctrines subversives de la société et l'esprit d'irrégion que la mauvaise presse s'efforce de propager. A cette fin, M. Neut, fidèle aux convictions qui l'ont dirigé jusqu'ici dans cette voie, s'engage à défendre et à faire défendre par la rédaction la constitution belge de 1831, toutes les libertés qu'elle consacre et spécialement les libertés de la presse, de l'enseignement, des cultes et d'association, ainsi que la liberté la plus large en matière de bienfaisance. Il continuera à accorder toutes ses sympathies à l'ordre de choses établi par le Congrès National, et à la prospérité de la patrie et aux intérêts flamands. Il veillera à ce que *la Patrie* et le *Standaard* s'occupent essentiellement de questions politiques, et si l'intérêt de la religion demande parfois qu'ils traitent des questions religieuses ou mixtes, ils s'attacheront à les discuter sous un point de vue politique et social. M. Neut aura soin qu'on s'engage le plus rarement possible dans des discussions philosophiques et personnelles, qu'on évite les polémiques suivies de journal à journal, et ne permettra point qu'on formule, dans aucun cas, des opinions subversives ou incompatibles avec les dogmes religieux et moraux de la foi.

Toute la composition des journaux sera mise en harmonie avec l'idée fondamentale énoncée plus haut. Les feuilletons seront choisis avec discernement, de manière à intéresser et plaire, sans être aucunement repréhensibles aux yeux d'une saine critique morale et religieuse.

Les stipulations qui précèdent supposent l'ordre des choses actuel, et n'empêchent nullement l'exercice du droit réservé dans l'article suivant.

13. Il est entendu que, dans les questions de principe qui touchent aux droits et à la propriété de l'Eglise, à la politique générale du pays et au choix

des candidats dans les élections, M. Neut acceptera et suivra la direction adoptée par les Evêques et par l'opinion conservatrice. M. Scherpereel, après avoir entendu M. Neut, prononcera définitivement et en dernier ressort sur ces questions. Il s'engage d'ailleurs à favoriser le succès des deux journaux.

14. M. Le Directeur s'entendra avec les rédacteurs à l'amiable pour l'exécution en détail d'après les bases ci-dessus fixées.

Fait à Bruges le 10 decembre 1851, en double et signé par les parties contractantes (a).

b. Changements convenus avec M. Neut en 1852. B.A.B. B. 194

Il sera payé en 1852 à Mr. Neut une somme de 1.200 fr. une fois.

Le matériel est cédé en totalité sans compensation de la part de M. Neut. Si ce n'est sa rédaction (...) (b) et, par conséquent l'abandon de l'obligation de fournir un rédacteur.

Le traitement annuel de M. Neut s'est élevé pour les années suivantes de fr. 200, et il est fait cession de la part éventuelle de bénéfices dans l'augmentation des abonnements (c).

c. Wijzigingen van 1857 en 1866. B.A.B. B. 295

Entre Monseigneur Scherpereel, Vicaire Général du diocèse de Bruges, et M. A. Neut, domicilié à Gant, est convenu ce qui suit :

Art. 1. La convention conclue entre parties le 10 décembre 1851 est annulée et remplacée par les dispositions suivantes :

Art. 2. La propriété des journaux *La Patrie* et le *Standaard van Vlaenderen*, cédée par ladite convention à Mgr. Scherpereel, lui reste acquise.

Art. 3. Le matériel servant à l'impression des dits journaux, sans exception aucune, ainsi que tous les meubles et objets quelconques se trouvant dans la maison rue Nord du Sablon n° 38 à Bruges, où est établi le bureau de *la Patrie* et du *Standaard*, sont la propriété exclusive de M. Neut.

Art. 4. M. Neut se charge de la rédaction et de la publication des deux journaux dont la direction lui est exclusivement confiée.

Art. 5. A partir du 1er janvier 1857, Mgr. Scherpereel payera chaque année, en quatre versements trimestriels, à M. Neut une somme de trois mille six cents francs.

Art. 6. Moyennant cette somme et tous les produits soit en espèces soit en nature des deux journaux, M. Neut se charge de tous les frais quelconques qu'entraîne leur publication sur le pied actuel.

(a) Volgen beide handtekeningen.

(b) Onleesbaar.

(c) Volgen de handtekeningen van Scherpereel en Neut.

- Art. 7. Le présent contrat est fait pour cinq ans, à partir du 1er janvier 1857.
Art. 8. Zelfde inhoud als punt 9 van het vorig kontrakt.
Art. 9. Zelfde inhoud als punt 8 van het vorig kontrakt. Op één taalkundig detail na. Er staat hier vermeld : "ni M. Neut...pourra", in plaats van "pourront".
Art. 10. Zelfde inhoud als punt 10 van het vorig kontrakt.
Art. 11. Zelfde inhoud als punt 12 van het vorig kontrakt. Op één detail na, de zin "et à faire défendre par la rédaction" komt hier niet voor.
Art. 12. Zelfde inhoud als punt 13 van het vorig kontrakt.

Fait à Bruges, le vingt-trois décembre 1857, en double, signé par les deux parties (a).

Prorogé pour trois ans, Bruges 11 août 1866.

J.J. Evq. de Bruges (b)

(a) Volgen de handtekeningen van Scherpereel en Neut.

(b) In een ander handschrift, wellicht van J.J. Faict, opvolger van Mgr. Malou.